

УТИЦАЈ МЕЂУНАРОДНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ ОКРУЖЕЊА НА ЦИВИЛНО-ВОЈНЕ ОДНОСЕ: СЛУЧАЈ ПАНГАЛОСОВЕ ДИКТАТУРЕ У ГРЧКОЈ

Душан С. Спасојевић¹

Достављен: 19.01.2025.

Језик рада: Српски

Кориговано: 18.02. и 04.03.2025.

Тип рада: Оригинални научни рад

Прихваћен: 15.03.2025.

DOI број: 10.5937/vojdela2501025S

Значајан пораст броја пучева у земљама изложеним дуготрајним спољним претњама и утицајима изнова проблематизује место и улогу оружаних снага у друштву. Већина студија феномен мешања војске у политику види као резултат међудејства унутрашњих снага, док често занемарује утицај међународне конјуктуре на обликовање односа војних и цивилних установа. На примеру диктатуре генерала Теодороса Пангалоса у Грчкој (1925–1926) у раду се истражује утицај међународног безбедносног окружења на цивилно-војне односе. Студија случаја има за циљ да: квалитативном анализом и триангулацијом више типова и врста података, те праћењем процеса интеракције предметних варијабли, истражи, опише и објасни узрочно-последичну везу између њих и испита хипотезу да у друштвима изложеним дуготрајним међународним напетостима јача положај војске на штрб цивилних институција. Резултати истраживања показују да неповољно међународно безбедносно окружење негативно утиче на развој цивилно-војних односа и упућују на закључак да држава-гарнизон, у којој војска преузима већи утицај на политичке процесе, чиме се подрива цивилно управљање, остаје могући исход политичког развоја друштава суочених са дуготрајном спољном претњом.

Кључне речи: *безбедност, цивилно-војни односи, међународни односи, међународно безбедносно окружење, држава-гарнизон, диктатура, Грчка, Теодорос Пангалос, Харолд Ласвел.*

¹ Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, Република Србија, Е-mail: dusan.s.spasojevic@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-6525-4839>.

Увод

Цивилно-војни односи (ЦВО) вратили су се у центар пажње након серије државних удара у Африци (Reuters, 2023; Tanjug, 2023). Стручна јавност уочила је међу њима „упадљиву сличност”: крајњи циљ војске да дугорочно задржи власт и неповољно међународно безбедносно окружење (МБО) као кључни разлог за удвостручен број пучева у последње три године у односу на раздобље од 2000. до 2017. године (Vines, 2024). У исти мах министар одбране Грчке је у присуству начелника Генералштаба изјавио да његова земља у геополитичком смислу „није постала Луксембург”, да оружане снаге „не припадају ни владама ни партијама” већ „грчком народу и нацији”, јер нетакнутим чувају територијални и национални интегритет „од свих врста претњи које на најинтензивнији могући начин доживљавамо последњих година”, а да је свако јавно ниподаштавање војске не само неправедно, „што би се можда и толерисало”, већ и „дубоко национално штетно” (Ministry of National Defence, 2023). Најугледнији грчки дневни лист оценио је одмах да ова несвакидашња изјава има „многоструко симболичко значење”, а за мету „најшири дијапазон циљева” (Nedos, 2023). Будући да је „најупечатљивије обележје грчке војске у 20. веку њено мешање у политику”, једно од значења лако би могло бити да она, као ултимативни заштитник државе, није спремна на безрезервну послушност цивилној групи која тренутно влада земљом у случају узмицања пред турском претњом (Veremis, 2000: 297).

Питање које се намеће и на које ћемо на еклатантном грчком примеру покушати да дамо одговор јесте да ли и како на цивилно-војне односе утиче међународно безбедносно окружење. Ово питање углавном се није постављало на систематичан начин, нити је, следствено, на њега нуђен целовит одговор, јер су се досадашње студије мешања грчке војске у политику махом задржале на анализи међудејства унутрашњих друштвених снага. Поред монографија грчких аутора, расути подаци прикупљени су приликом истраживања из мемоарске грађе и личних архива непосредних учесника догађаја, као и бројних научних чланака и расправа. Најдрагоценији извор била је грчка архивска грађа: аутентична документа, скупштински записници, правни акти и политичке одлуке донете у предметном раздобљу. Као и грчка дневна штампа, огледало времена и корисно помоћно средство за разумевање и тумачење тадашњих прилика.

У потрази за одговором на постављено питање као студију случаја испитаћемо диктатуру генерала Теодороса Пангалоса (1925–1926) и тестирати пуну важност хипотезе да дуготрајне међународне напетости јачају положај војске на штрб цивилних установа. У том циљу као теоријски оквир представљен је развојни конструкт државе-гарнизона Харолда Ласвела, а затим и историјски развој ЦВО у Грчкој до успона Пангалосове диктатуре. За студију овог случаја нисмо се определили само зато што је реч о првој самосталној интервенцији војске у политички живот Грчке већ и због чињенице да је послужила као образац који је опонашала пуковничка хунта (1967–1974), која се, као ниједан други војни режим пре тога, одржала најдуже и успела да свој утицај распростре у све поре грчког друштва (Paracosma, 1977). Даља дискусија обухвата анализу МБО и праћење процеса његовог утицаја на значајне промене у институционалном

уређењу и свакодневној пракси ЦВО кроз сагледавање међусобне везе три промењива параметара: 1) МБО, 2) правног оквира и 3) конкретног деловања, поступака и радњи у интеракцији војних и цивилних елита. Одговор на истраживачко питање и централна теза овог рада је да неповољно МБО негативно утиче на развој ЦВО, а држава-гарнизон остаје могући исход политичког развоја друштва суочених са дуготрајном претњом рата.

Оквир за разматрање утицаја МБО на ЦВО

Развојни конструкт Харолда Ласвела (Lasswell, 1937, 1941, 1997) пружа одговор на основно питање у ком тренутку ће војна елита извршити непримерен утицај на политику владе и организацију друштва. Држава-гарнизон, као парадигма крајње тачке тог непримереног утицаја, плод је успона војне елите на власт и последица дуготрајних међународних тензија због којих се слободе унутар друштва потискују на рачун припрема за рат. Ласвелов конструкт предвидео је да ће озбиљна и дуготрајна међународна напетост довести до успона државе-гарнизона на уштрб грађанске државе, а државу-гарнизон видео као могући исход деловања два фактора: држања друштва у стању сталне спремности за рат и повећане важности друштвеног положаја специјалиста за насиље. Њихово међудејство наметнуло би милитаризацију постојећег грађанског поретка и укинуло разлике између цивилних и војних институција. На претњу од спољне и унутрашње опасности држава-гарнизон одговара репресијом над појединим групама становништва. У њој се одлуке не доносе демократски, већ диктаторски, парламенти су распуштени или укинута, а доношење закона је у рукама врховне власти. Уместо избора и закона, влада се уредбама, указима и наредбама, а регрутну базу за избор политичких владара чини официрски кор, који има професионални интерес да умножава количину наоружања и војне опреме јер зависи од страха од рата као средства за одржавање на власти. Свој конструкт Ласвел је заокружио хипотезом да је сам рат вероватно мање опасан по друштвени склад и правилан однос између његових делова од непрестаних припрема за рат.

Историјски контекст

У првих сто година савремене Грчке мешање војске у политику било је правило, не изузетак, и могло би се, према вредносним оријентацијама протагониста, разврстати у три фазе: време модернизације (1832–1897), доба националног заноса (1897–1922) и еру интензивног мешања (1922–1936). Већ 1832, неколико недеља по стицању независности, војска је уз подстицање Енглеске развргла народну скупштину. У 19. веку у политику се отворено умешала још два пута: 1843, да уз подршку народа примора краља да прихвати улогу уставног монарха, и 1862, када је због непоштовања устава збачена једна и успостављена друга страна династија. До учешћа официра у овим пучевима дошло је под руководством цивила и у том смислу још се није издвојио један војнички staleж који је деловао независно од утицаја политичара. Ратни пораз од Турске 1897.

био је преломна тачка развоја ЦВО у Грчкој. Њиме је окончана романтичарска фаза *Велике идеје*, програма националног уједињења свих Грка под једним државним кровом и Цариградом као престоницом, и отпочело је раздобље њене активне операционализације. Епоха агилног спровођења у дело *Велике идеје* – два балканска рата, Први светски и рат са Турском (1912–1922) – подразумевала је оружане снаге као кључни инструмент у остваривању националних циљева и дефинитивно изнедрила војску као политички фактор. За тих десет година углед војске драматично је порастао, а њен престиж дубоко се утемељио у националној свести Грка (Brown, 1980; Veremis, 2018; Danopoulos, 1984; Spasojević, 2022).

До интензивне политизације војске дошло је током *Велике националне шизме* (1915–1922), када се друштвена и политичка елита поделила према томе на коју од страна у Првом светском рату треба стати. Једном када је постала арбитар у овој подели, војску више није било лако вратити у касарне, а у њој су се, као и у српском случају, јавиле прве војне клике (Blagojević & Petrović, 2021). У првој половини 20. века грчка војска је извела седам војних пучева, а још у најмање три прилике, тзв. прогласима, цивилним властима наметала вољу по важним политичким питањима. Војска није утицала само на најкрупније државне већ и на многе друге аспекте свакодневног јавног живота (Veremis, 1978; Mavrogordatos, 2020; Pangalos, 1950). У читавом том раздобљу војска није интервенисала као аутономни фактор. Једини изузетак представља диктатура генерала Пангалоса, који је методично консолидовао своју моћ и утицај на путу ка диктатури, деловао независно у односу на постојеће поделе међу цивилним политичарима и сматрао грешком превремено враћање власти у њихове руке после извршеног војног пуча (Alivizatos, 1978, 1979; Papacosma, 1977).

Међународно безбедносно окружење Грчке уочи увођења Пангалосове диктатуре

Узето у разматрање као констелација образаца претњи и савезништава која утиче на понашање држава и других актера у међународном систему (Buzan, 1983), МБО у коме се Грчка нашла после изгубљеног рата од Турске (октобар 1922) било је изузетно неповољно. Међународна позиција земље била је деликатна, примарну бригу чинила је национална безбедност, а ослонац се најпре могао наћи у војном и дипломатском домену (Svolopoulos, 2019). Са већином суседа, због њихових територијалних претензија и настојања да поједине мањинске групе у Грчкој ставе у функцију својих циљева, имала је непријатељске односе. У корену антагонизама био је ревизионизам изазван осећањем закинутости постојећим *status quo* „због кога су ревизионистичке државе склоне да посматрају безбедност у смислу промене система и побољшања свог положаја у њему” (Buzan, 1983: 179-180). Са Италијом, која је од 1912. држала Додеканезе, крајем августа 1923. дошло је до оружаног сукоба који је исходовао привременом окупацијом Крфа. Инсистирање Бугарске да јој се уступи обала Егејског мора од Тасоса до данашње грчко-турске границе било је праћено честим упадима ње-

них комита у грчки део Тракије. Када је у јуну 1923. бугарска влада покушала да заустави упаде ових група на српску територију, официрска лига у Софији извршила је преврат и убила председника владе (Јовановић, 1938). Односе са Турском оптерећивале су бројне несугласице, гранични спорови и осетљива идентитетска питања, попут принудне размене становништва, положаја муслиманске мањине у Западној Тракији и Грка у Цариграду, укључујући и статус патријаршије (Mavrogordatos, 2021; Spasojević, 2022).

Иако је разменом становништва Грчка остварила висок степен етничке хомогености, националне мањине доживљаване су као опасност по државу (Pentzopoulos, 1962). Са неповерењем се, као на нелојалне и склоне да послуже страним интересима, гледало на Јевреје и Влахе, а са страхом на Турке, албанске Чамиде и Словене. Разлог за страх није био њихов број, већ то што су као компактне целине насељавали пограничне области које су се непосредно наслањале на матичне државе, а ове „могле, самим тим, да подрже њихове територијалне аспирације на штету интегритета грчке државе” (Mavrogordatos, 2021: 231). Преломни тренутак у стварању климе опште опасности било је преобраћање Социјалистичке радничке партије у Комунистичку партију Грчке (ККЕ) децембра 1924, нарочито јер је ККЕ, као истурено одељење Коминтерне, усвојила њену политику о Македонији и Тракији, која је подразумевала територијално разбијање Грчке и губитак суверенитета над овим областима (Tsoukalas, 2020). Напослетку, милитаристички режими у Италији и Турској, војни пуч којим је у Бугарској оборен један од ретких мирољубивих политичара тог времена, као и непрестани политичко-безбедносни неред у Албанији, чинили су део мозаика неповољног МБО. Такође и околност да, како каже Јовановић (1938: 195–196), „велике силе нису окренуле ни главе”, јер се „Европа била навикла” на преврате и успостављање диктаторских режима, а Грчкој наклоњене Енглеска и Француска биле закупљене међусобним надметањем на Блиском истоку. Све скупа, неповољно МБО је, поред узнемирења, изазивало велико незадовољство у читавом јавном мњењу, укључујући и војску. Тајна удружења у војсци нису крила да желе да уведу диктатуру чим им се за то укаже прва повољна прилика. А прилика им се све више указивала јер се „унутрашњи сукоб заоштравао због повишених међународних тензија и потребе да се ојача војска” (Tsoukalas, 2020: 75).

Утицај МБО на институционални оквир и свакодневно функционисање ЦВО током успона диктатуре генерала Пангалоса

Све до 1922. грчка војска била је потчињена извршној власти. По уставима из 1844. и 1864. врховни командант био је краљ, за организацију и дефинисање мисија војске била је одговорна влада, док се улога скупштине сводила на изгласавање војног буџета, начина регрутовања и мобилизације (Government Gazette (GG), 1844, 1864). Устав из 1911. предвиђао је чланом 32. да, поред командовања војском, краљ објављује рат, склапа споразум о миру и успостављању

савезништва, а чланом 71. изричито забрањивао да официри буду бирани за народне посланике, изузев у случају да су пре објављивања кандидатуре иступили из активне војне службе (GG, 1911). Од јесени 1922. под притиском међународних напетости јачао је положај војске унутар грчког друштва. По њеном диктату промењен је облик владавине и устројен институционални оквир који ју је у формално-правном смислу учинио не само недодирљивом за цивилну власт већ јој обезбедио законит уплив у чисто цивилне послове.

Неповољно МБО било је платформа која је Пангалоса поринула у политичке воде, давала му маха приликом успона на хијерархијској лествици и напослетку лансирала на сам диктаторски трон. Кључна побуда из које се упустио у политику било је разилажење са цивилним политичарима на питању безбедносне и спољне политике. Док се већина њих мирила с последицама ратног пораза, он је процењивао да ће Турска и Енглеска ући у рат због питања Мосула, а Грчка тада бити у прилици да поврати Источну Тракију и заузме Цариград (Psomiades, 1972). Да за рат обезбеди подршку Рима, Пангалос (1928: 19) је у „истокрвној суседној земљи“ Албанији подржавао италијанске интересе, а његове „агресивне намере према Турској“ уочио је и добро обавештени српских дипломата тог времена министар Двора Милан Антић (ASANU, n.d.). На Пангалосову иницијативу, због пораза од Турске на смрт стрељањем осуђена су тројица бивших премијера, шеф дипломатије и министар војни. Процес је из темеља уздрмао поверење Грка у цивилне институције, легитимизовао будуће насилне и арбитрарне интервенције војске у политички живот и учинио је „независним стубом власти“ (Daskarolis, 2012: 16).

Када је као генерал-мајор новембра 1922. именован за министра војног, Пангалос је приступио масовном наоружавању и набавци ратног материјала у циљу припрема за реванш Турској и поништавање Лозанског споразума, који је упоредио са „по Грке понижавајућим мировним споразумом између Спартанаца и Персијанаца из 386. п.н.е.“ (Pangalos, 1974: 168). Брига за борбену готовост, која се огледала у висини војног буџета, приметно је била највећа између 1922. и 1926, у време успона и увођења Пангалосове диктатуре. Између 1929. и 1935, успостављањем повољног МБО које се огледало у потписивању грчко-турских споразума о пријатељству 1930. и стављању у изглед стварања једног ширег балканског савеза 1934, војни буџет је преполовљен, набавке наоружања и војне опреме ограничене, а војни рок скраћен на 12 месеци (Veremis, 2018).

Неповољно МБО утицало је и на Пангалосов метеорски успон на хијерархијској лествици и промену облика владавине. Да би се оснажиле грчке преговарачке позиције у Лозани, ојачане су војне снаге на граници са Турском, а тај задатак поверен је Пангалосу. Довођење у стање борбене готовости десет дивизија са сто хиљада војника обезбедило је јак адут у рукама шефа преговарачког тима и створило мит о Пангалосу као војсковођи. Лозански мировни споразум, којим је Грчка дефинитивно изгубила Источну Тракију, пружио је Пангалосу повод да ступи у дејство (Dafnis, 1955, 2019; Pangalos, 2019). Чим је униформу заменио цивилним оделом и био изабран за посланика, он је са скупштинске говорнице 24. јануара 1924. оптужио цивилне власти да су га спречиле да војно заузме Цариград и ударио на Лозански споразум. Затражио је укидање монархије, а цивил-

ним политичарима поручио да народна скупштина своје постојање дугује војсци и има обавезу да поштује њене жеље (Eleftheros Typos (ЕТ), 1924a; Parliamentary Proceedings (PP), 1924a). На истој седници, која је трајала краће од сат и по, без иједног гласа против изгласана је одлука „о паду династије и проглашењу републике“ (GG, 1924a).

На институционалној равни утирању пута диктатури допринела је и цивилна власт, на првом месту председник владе Александрос Папанастасију (Anastasiadis, 2008). За само месец и по дана по укидању монархије он је указима са снагом закона основао министарство за јавни ред, под његову јурисдикцију ставио жандармерију и полицију (GG, 1924b), а за министра, са најширим овлашћењима, именовао Пангалоса (GG, 1924c). *Указом о заштити републиканског уређења* (GG, 1924d) криминализовани су „политички преступи“, а као надлежно за њихово процесуирање одређено је специјално одељење војног суда у Атини. Председника и судије преког суда одређивао је министар војни, а на његове одлуке није било права жалбе. Уступци војсци били су и повећање плата и пензија, као и одлука да се вође пуча из 1922, иако демобилисани и ван активне војне службе, одлуком парламента унапреде у чин генерал-потпуковника (GG, 1924e). Напослетку је, на предлог владе, Народна скупштина конвалидирала „сва акта и радње“ пучиста из 1922. године (PP, 1924b). На тај начин цивилна власт је не само озаконила хунту, већ и направила опасан преседан широм отворивши врата сваком будућем покушају војног пуча. Стварни разлог за изгласавање драконских антидемократских закона који су поставили темеље увођењу отворене диктатуре лежао је заправо у „прикривању неуспеха у спољној политици“ (Daskarolis, 2012: 34-35).

С тачке гледишта војног естаблишмента један од дипломатских неуспеха цивила био је и грчко-бугарски протокол, који је изазвао „оправдано узнемирење“ Београда и новембра 1924. довео до отказивања српско-грчког Споразума о савезништву (Michailidis, 1995: 112). Као заступник тезе да је без насланања на Србију Грчка „осуђена да самим својим положајем постане играчка у рукама средоземних сила“ (Vreme, 1928), Пангалос је током скупштинске расправе о овој теми назвао „највећим злочином раскид савезништва са Србијом“, а приликом јавне прозивке гласао за одбацивање „криминалног Протокола“ (PP, 1924c). Пангалосово „посрбљивање Бугара из Протокола“, како би умирио Београд, „служило је плановима диктатора да обори понижавајући мир из 1923. са Турском“ (Koliopoulos, 2014: 549-550).

Уз неуспехе у суочавању са спољним претњама, један од узрока јачања утицаја војске на унутрашњу власт био је и у страху од ККЕ као унутрашње претње подупрте споља. Иако осведочени антикомуниста, Пангалос је приликом тајних сусрета са представницима ванпарламентарне и полуилегалне ККЕ посредно охрабривао синдикалне штрајкове у циљу изазивања што веће нестабилности и обарања актуелне владе (Daskarolis, 2012). Када је током првомајских демонстрација у организацији ККЕ услед интервенције полиције (којој је надређени министар био Пангалос) дошло до жртава, премијера је за „симпатије према болшевицима“ оптужио министар војни, генерал у пензији Јоргос Кондилис, који је, да би извршио притисак и оборио владу, поднео оставку (ЕТ, 1924b).

Дужност министра војног преузео је Пангалос, задржавши место министра јавног реда (GG, 1924f). Недуго затим неопозиву оставку поднео је и премијер, а Пангалос је именовање за министра војног искористио да у републиканске батаљоне у Атини и Солуну постави одане старешине. Управо ове две елитне јединице одиграле су кључну улогу у увођењу Пангалосове диктатуре.

О пресудном утицају међународних напетости на милитаризацију политичког живота сведоче три ауторска чланка Теодороса Пангалоса објављена у *Елефтерос типосу* непосредно уочи пуча. Њима је наговестио развој догађаја, најширој јавности обелоданио своје погледе на унутрашњу и спољну политику и улогу војске у њима, а природу будуће владавине предочио као једину алтернативу цивилној власти неспособној да одговори на изазове, претње и ризике које је пред Грчку постављало МБО. У првом чланку Пангалос (1925a) је наступио са крајње милитаристичких позиција. Не спомињући премијера, најоштрије је критиковао одбрамбену и спољну политику владе. Позивајући се на „основно правило” да „ако желиш мир, спремаш се за рат”, замерао је министрима војске и финансија што опремања и организација копнене војске и морнарице представљају „другоразредно питање”. Пангалос је на рачун владе изнео критике због раскидања савезничких веза са Србијом „на штету виталних националних интереса”. Упозоравајући на „озбиљне спољне опасности”, поручио је да се савезништва не праве дипломатским пријемима, церемонијама и ласкањем: „Савезништва и пријатељства заснивају се искључиво на броју бајонета”.

У наредном тексту Пангалос (1925b) је изнова критиковао приступ владе према преговорима са Београдом, овај пут директно премијера Андреаса Михалакопулоса. Истакао је да је Грчка као нација доживела и озбиљније кризе и незгоде од прекида савезништва са Србијом, „јер је оно неопходно због веома значајних заједничких интереса обе суседне државе”. Посебно је саветовао да би било корисно погледати буџет Србије за 1925–1926: „За војску и саобраћај издвајају две и по милијарде динара, а само двеста до триста милиона динара за скоро сва остала министарства”. У последњем чланку, објављеном недељу дана пре пуча, Пангалос (1925c) је поручио да нико не може да оспори војсци, „чуварима Отаџбине и оснивачима Републике”, право да будно и са живим интересовањем прати правац и развој политичке ситуације. Као примере када су „грчки официри били принуђени да се повремено одлучно умешају у политички живот земље” позвао се на интервенције војске из 1909, 1916. и 1922, које су парадигматичне управо по томе што су представљале недвосмислену реакцију на неповољно МБО. Закључујући да је „у свакој од ове три околности резултат био спасење Нације, зато што су покретачки мотиви били племенити и идеалистички”, Пангалос је цивилним властима упутио отворену претњу да „од Народне скупштине и од вођа странака зависи да поново не дође до ситуације у којој је неопходна нова интервенција” која је „неотуђиво право предвиђено традицијом грчке војске”.

Јединице под Пангалосовим утицајем извршиле су државни удар 25. јуна 1925. године. Истим указом којим је прихватио оставку Михалакопулоса, председник Павлос Кундуриотис је за премијера и министра војног именовао Пангалоса (GG, 1925a), а Народна скупштина му изгласала поверење 30. јуна (PP,

1926). Упркос томе што апсолутна већина од укупног броја посланика није гласала за поверење влади, скупштина је војни пуч ипак заогрнула плаштом парламентарног мандата. Пангалос је тако, у формално-правном смислу, на власт дошао законитим путем. Иако је изјавом да је „просто реч о једном оружаном протесту који није трајао дуже од једног дана” негирао праву природу преврата (ЕТ, 1925), одмах по ступању на дужност Пангалос је донео драконску уредбу са снагом закона која је у Грчкој укинула основна политичка права и слободе. Забранила је јавна окупљања и све садржаје који критикују или доводе у питање укидање монархије и проглашење републике: говоре, текстове, позоришне представе, слике, музичка дела, саопштења јавности. Члан 3. уредбе предвиђао је строге казне затвора за сваког ко „подигне руку на личност” или „на било који начин вређа, исмева или клевета председника Републике” (GG, 1925b). Њене прве жртве били су новинари, нарочито дневног листа *Ризоспатис*, званичног гласила ККЕ. Следећи на мети нашли су се највиђенији лидери комуниста, који су оптужени за велеиздају због заступања аутономног статуса Македоније (Veremis, 2018). Пангалосова влада је 29. септембра усвојила нови устав којим је – прописујући чланом 78. да је „председник Републике највиши званичник државе и старешина оружаних снага којима, међутим, никада не може командовати” – *lege artis* укинута цивилна контрола војске (GG, 1925c), а још истог дана распустила народну скупштину (GG, 1925d). Тиме је фаза пузећег успона државе-гарнизона на уштрб грађанске државе била завршена.

Наредна етапа, успостављање потпуне контроле над друштвеним кретањима, уследила је у виду феномена који Ласвел (1941: 459-460) назива „обрасцем застрашивања” чији су „погодни жртвени јарци” биле слободоумне жене, нежење и политички противници. Први корак била је Пангалосова лична наредба да се, у име естетских и моралних разлога, женама и девојчицама старијим од 12 година забрани јавно ношење сукњи чији би рубови били више од 30 сантиметара изнад тла (Еброс, 1925). Затим је почео да прогања, хапси, јавно суди и у новинама извргава руглу оне које су се о његову наредбу оглушиле (Empros, 1926a), а „да би се увећали државни приходи и број становника” покушао је да наметне додатно опорезивање неожењених мушкараца како би били подстакнути да ступе у брак (Empros, 1926b). Власт је ове прописе усвојила и систематски спроводила у контексту напора да успостави контролу и припремама за рат потчини целокупно грчко друштво (Pichou & Kapartziani, 2016). Много теже и далекосежније последице имала је пракса изгнанства – протеривање из земље или принудно насељавање на удаљена острва политичких противника (Marini, 2024). Тако је генерал Николаос Пластирас сигурно уточиште нашао у Србији (ЕТ, 1926c), а Георгиос Папандреу, као уздржан приликом гласања за поверење Пангалосовој влади, прво затворен, а затим прогнан на Наксос (Daskarolis, 2012).

Завођење отворене диктатуре Пангалос је објавио 3. јануара 1926. говором пред стројем елитне Републиканске гарде. Подсетивши на историјску улогу војске у спасавању „нације која се налазила у стању очајања због брда грешака које је направио парламентарни систем”, оптужио је цивилне политичаре да „само гледају како да освоје власт”, да „су починили издајничка дела” и најавио да ће се у усмеравању судбине нације у правцу обнове националне величине

убудуће ослањати на поверење војске. „Од сутра прелазим с речи на дела и с пуном одговорношћу преузимам ситуацију у своје руке уживајући поверење оружаних снага да спасим отаџбину.” На овом месту је, наводи *Елефтерос типос* (1926а), „настао пандемонијум” – присутни официри прекинули су Пангалосов говор френетичним узвицима „Живела диктатура! Живео диктатор!”. Још исте вечери Пангалос је на неодређено време одложио одржавање избора за горњи дом парламента (ЕТ, 1926b), а већ сутрадан, објавом „Прогласа грчком народу, војсци и морнарици” у *Службеном листу владе* (GG, 1926а), лично преузео извршну и законодавну власт, као и право да самостално мења устав. Диктатура је тиме била и званично уведена, а „гвоздена пета дуготрајне војне кризе покорила цивилне утицаје и сву власт пренела на генерала” (Lasswell, 1937: 649).

Када је председник Кундуриотис „због премора” поднео оставку и повукао се на острво Хидра (ЕТ, 1926с, 1926d), четрдесетосмогодишњи Пангалос је расписао непосредне председничке изборе. Прописујући да кандидати не могу бити млађи од 45 ни старији од 65 година, из трке је искључио већину противкандидата (GG, 1926b). Пошто је преузео дужност председника, још неко време задржао је и функцију премијера. Непосредан увид у *Историјски архив Народне скупштине Грчке* показује да се, за разлику од претходних пет година, када је грчки парламент у просеку усвајао 310 закона годишње, у 1926. владало наредбама, указима и уредбама. Током читаве те године усвојена су само два закона, најмање од стицања независности до данас, са изузетком последње године пуковничке војне хунте која је земљом владала од 1967. до 1974. године.

Историјско наслеђе и цивилно-војни односи у Грчкој данас

Нова ера ЦВО у Грчкој, која је наступила након пада војне хунте (1967–1974), „има тенденцију да одражава историјски развој” и оптерећена је дубоко укорењеним наслеђем као изазовом за демократску цивилну контролу над оружаним снагама (Kassander, 1989: 293). У том погледу Пангалосова диктатура чини значајну висинску тачку за разматрање ЦВО као феномена у грчком случају. У раздобље обнове демократије грчка војска је 1974. закорачила дискредитована неуспелом мобилизацијом и поразом од Турске на Кипру, који су је лишили легитимитета да захтева професионалну независност и створили институционалне сметње које и даље оптерећују систем одбране. Демократска обнова земље била је усмерена ка „дехунтификацији” ограниченој на вође пуча и одговорне за кршења људских права како би се избегло стварање раскола у оружаним снагама и уклониле поделе међу политичким странкама (Dokos, 2005: 132). Политичко руководство је у управљању системом одбране неретко давало предност унутрашњеполитичким циљевима над професионалним компетенцијама, нарочито током финансијске кризе (2008–2015), када је често долазило до произвољних чистки и страначких интервенција у кадровској политици. Тиме је ослабљен професионални кадровски развој људства, док је партијска лојалност била кључни критеријум за унапређења (Ginis, 2019).

Према члану 45. важећег грчког устава, „председник Републике је врховни заповедник оружаних снага земље, над којима команду врши Влада, у складу са законом” (GG, 1975, 2019). Председничка овлашћења имају углавном симболички карактер, јер одлуке доносе премијер и влада. Савет Владе за спољне послове и одбрану, који се састаје на *ad hoc* основи, именује начелника Генералштаба и команданте видова. Суштински, начелник Генералштаба је врховни војни заповедник оружаних снага у кризним или ратним временима, док у мирнодопском раздобљу, у складу са чланом 71. *Закона о развоју војне службе и хијерархији припадника оружаних снага*, команданти сва три вида одговарају непосредно министру националне одбране (GG, 2010). Законодавна власт има споредну улогу у питањима одбране. Скупштински Одбор за одбрану и спољне послове нема значајна овлашћења за доношење одлука, нити је икада покренуо истраге или састављао извештаје на тему политике одбране, укључујући надзор над трошењем средстава и спровођењем војних набавки (Transparency International, 2020). Историјски, пасивна улога парламента траје још од Метаксасове диктатуре (1936–1940) и раздобља после Другог светског рата, када је дубоко учешће САД у управљању апаратом националне безбедности Грчке скривано од сваког јавног надзора (Alivizatos, 1987; Kamaras, 2024).

У последњих педесет година грчка војска је била изложена „пречврстом стиску” цивила (Starčević & Blagojević, 2021), који се огледао у субјективној контроли, поцивиљавању и политизацији, што је подривало њен професионализам и меритократију.² Наличје прекомерне интеграције војске у грчко друштво било је постепено увођење страначке политике у оружане снаге, нарочито када је реч о унапређењима и пензионисањима. (Sotiropoulos, 2001; Veremis, 2000). Истовремено са процесом поцивиљавања војске, недовољна цивилна експертиза у области одбране водила је ка милитаризацији у самим структурама одлучивања. Наиме, дубоко укоренења перцепција о војсци као нелегитимној институцији ометала је развој студија безбедности као академске дисциплине у Грчкој. Чак и данас грчки универзитети немају катедре или курсеве, ни у оквиру међународних односа, посвећене студијама одбране, што додатно отежава обуку цивилних кадрова који би могли заузети одговорне дужности у систему одбране. Министарство националне одбране се из тог разлога суочава са изазовом асиметрије знања и информација, јер му недостају цивилни стручњаци који би уравнотежили моћ војног руководства (Alivizatos, 1987; Kamaras, 2024).

Обнова демократије 1974. године била је велика прекретница у грчкој безбедносној политици. Грчка је, под притиском МБО које се превасходно огледало у турској претњи, почела да ставља већи нагласак на јачање својих оружаних снага, а мање на чланство у НАТО и билатералне односе са САД, што је углавном био резултат чланства Турске у НАТО и привилегованог односа Анкаре са Вашингтоном. Иако су значајни кораци направљени у успостављању цивилне контроле над грчком војском након пада хунте, чему је у одређеној мери допринело и чланство у ЕУ, наслеђе недемократских ескапада, укључујући и Пангалосову

² Вредно је напомене да грчки језик, као праизвор лавовског дела основних појмова у друштвеним и хуманистичким наукама, за поцивиљавање и политизацију војске користи исту реч – η πολιτικοποίηση.

диктатуру, оставило је последице. Оне се огледају у политизацији, ограниченој парламентарној контроли и недостатку цивилне експертизе. Цивилно-војни односи и даље пате од недостатка еквилибријума између функционалног и друштвеног императива који ограничава ефикасну политику одбране и поспешује изазове за успешну реформу и јачање система. Камарасов (Kameras, 2024: 19) опис стања као „попуштање војсци због неспособности цивила” илуструје суштину овог комплексног односа који одражава изазове у успостављању функционалног и одрживог система одбране у несумњиво демократски уређеној Грчкој.

Закључак

Навикла на успостављену традицију – славу којом су је овенчали балкански ратови и Први светски рат – грчка војска је после трагичног пораза у рату с Турском и потписивања Лозанског мировног споразума себи тражила ново место. Да задржи стечени престиж и статус арбитра у унутрашњој политици, прво је за ратни пораз и пропаст *Велике идеје* сву кривицу превалила на цивиле, а затим себи доделила нову улогу – спасавање земље од спољних и унутрашњих непријатеља. За такав сценарио несумњиво јој је погодновало и на руку ишло неповољно МБО. Констелација наглашено изражених претњи и недостатка савезника, која је значила дуготрајну међународну напетост, негативно се одразила на ЦВО и довела не само до повећане друштвене важности специјалиста за насиље већ и до успона војне елите на власт, као крајње тачке непримереног утицаја војске на политику и организацију друштва. Док грчке цивилне институције нису издржале притисак који је стварала дуготрајна међународна напетост, војна елита је искористила прилику да преузме контролу над читавим друштвом. Слободе унутар грчког друштва прво су поступно потискиване на рачун припрема за рат, а увођењем диктатуре напослетку је успостављена држава-гарнизон: одлуке се нису доносиле демократски већ диктаторски, парламент је био распуштен, уместо закона владало се наредбама, указима и уредбама, уместо избора – путем плебисцита. Над појединим друштвеним групама примењен је образац застрашивања. Организациони принцип читаве државе био је принцип лидерства, а њен вођа зависио је од страха од рата као средства за одржавање на власти.

Литература

[1] Alivizatos, N. C. (1978, Fall). The Greek Army in the Late Forties: Towards an Institutional Autonomy. *Journal of the Hellenic Diaspora*, 5(3), 37-45.

[2] Alivizatos, N. C. (1979). *Les institutions politiques de la Grèce à travers les crises 1922-1974* [Political Institutions of Greece through the Crises 1922-1974]. Librairie générale de droit et de jurisprudence.

[3] Αλιβιζάτος, Ν. Κ. (1987). *Η συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων: Η αρχή του πολιτικού ελέγχου*. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα [Alivizatos, N. C. (1987). *The Constitutional Position of the Armed Forces: The Principle of Civilian Control*. Sakkoulas Books].

[4] Αναστασιάδης, Γ. (επιστημονική επιμέλεια). (2008). *Αλέξανδρος Παπαναστασίου: Η σημαντική σύμβολή του στη δημοκρατία και στον συνταγματικό λόγο*, Μελέτες και Τεκμήρια. Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων [Anastasiadis, G. (Ed.). (2008). *Alexandros Papanastasiou: His Significant Contribution to Democracy and Constitutional Discourse, Studies and Evidence*. Hellenic Parliament Foundation].

[5] Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu (ASANU). (bez datuma). Istorijska zbirka, Ministar Dvora Milan Antić (beleške, izveštaji), 14387/8996 [Archives of the Serbian Academy of Sciences and Arts in Belgrade (ASANU). (no date). Historical Collection, Minister of the Court Milan Antić (notes, reports), 14387/8996].

[6] Blagojević, V. & Petrović, D. (2021). Military cliques in the Serbian strategic culture of the 20th century. *Vojno delo*, 73(3), 88–102. DOI: 10.5937/vojdelo2103088B

[7] Brown, J. (1980, Spring). Greek Civil-Military Relations: a Different Pattern. *Armed Forces & Society*, 6(3), 389-413.

[8] Buzan, B. (1983). *People, States and Fear: National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books.

[9] Δασκαρόλης, Ι. Β. (2012). *Στρατιωτικά κινήματα στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου (1922-1935)*. Γνώμων Εκδοτική [Daskarolis, I. V. (2012). *Military Movements in Inter-War Greece (1922-1935)*. Gnomon Publishing].

[10] Δαφνής, Γ. (1955). *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων, 1923-1940*. Ίκαρος [Dafnis, G. (1955). *Greece between Two Wars, 1923-1940*. Ikaros].

[11] Δαφνής, Γ. (2019). *Τα Ελληνικά πολιτικά κόμματα 1821-1961*. Κάκτος [Dafnis, G. (2019). *Greek Political Parties 1821-1961*. Kaktos].

[12] Danopoulos, C. P. (1984, Winter). From Military to Civilian Rule in Contemporary Greece. *Armed Forces & Society*, 10(2), 229-250.

[13] Dokos, T. P. (2005). The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: The Case of Greece. In Pantev P. I., Fluri, P. H. & Gustenau, G. E. (Eds.), *The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: Continuing Democratic Reform and Adapting to the Needs of Fighting Terrorism* (pp. 131-147). Physica-Verlag.

[14] Ελευθέρος Τύπος [Eleftheros Typos]: (1924a, 25 Ιανουαρίου). *Η χθεσινή Συνεδρίασις της Εθνοσυνελεύσεως*, 1-2, 4 [(1924a, 25 January). Yesterday's Session of the National Assembly, 1-2, 4]; (1924b, 10 Ιουνίου). *Ο κ. Κονδύλης παρητητή της Κυβερνήσεως. Ο κ. Πάγκαλος ο αντικαταστατής του. Πιθανή παραίτησις και άλλον υπουργόν*, 1 [(1924b, 10 June). Mr. Kondylis resigns from the Government. Mr. Pangalos is his replacement. Possible resignations of other ministers, 1]; (1925, 25 Ιουνίου). *Ο κ. Πάγκαλος σχηματίζει την νέαν Κυβέρνησιν*, 8 [(1925, 25 June). Mr. Pangalos forms the new Government, 1]; (1926a, 4 Ιανουαρίου). *Η Κυβέρνησις συνεκέντρωσεν εἰς χεῖρας της ἀπάσας τας ἐξουσίας*, 4 [(1926a, 4 January). The Government concentrated all power in its hands, 4]; (1926b, 4 Ιανουαρίου). *Αναβάλλονται ἐπ' ἀόριστον αἱ ἐκλογαί της Γερουσίας*, 4 [(1926b, 4 January). Senate elections postponed indefinitely, 4]; (1926c, 19 Μαρτίου). *Λόγο κοπώσεως ο κ. Κουντουριώτης υπέβαλε χθες παραίτησιν του*, 1 [(1926c, 19 March).

Due to fatigue Mr. Kountouriotis submitted his resignation yesterday, 1]; (1926d, 19 Μαρτίου). Ο κ. Κουντουριώτης θα παραμείνη είς την Αρχήν μέχρι της εκλογής του νέου Προέδρου, 4 [(1926d, 19 March). Mr. Kountouriotis will remain in power until the election of the new President., 4]; (1926e, 28 Μαρτίου). Ο κ. Πλαστήρας επεχείρησε χθες εκ νέου να εισελθή είς το ελλην. έδαφος – επέτυχε του σκόπου του, 6 [(1926e, 28 March). Mr. Plastiras attempted again yesterday to enter Greek territory - he succeeded in attaining his goal, 6].

[15] Εμπρός [Empros]: (1925, 2 Δεκεμβρίου). Τα κοντά φουσάνια! Ολόκληρος η αστυνομ. διάταξις. Πώς την δικαιολογεί ο κ. Πάγκαλος, 1-2 [(1925, 2 December). Short dresses! The entire police order. How does Mr. Pangalos justify it, 1-2]; (1926a, 23 Μαρτίου). Η καταδίωξις της φούστας. Δύο παραβάτιδες κατεδικάσθησαν. Είς κράτησιν η μία και πρόσπιμον η άλλη, 2 [(1926a, 23 March). Persecuting skirts. Two offenders sentenced. One to imprisonment and the other to a fine, 2]; (1926b, 6 Ιουλίου). Ο φόρος των αγάμων, 1 [(1926b, 6 July). Tax on unmarried citizens, 1].

[16] Φύλλα Εφημερίς της Κυβερνήσεως. (ΦΕΚ) [Government Gazette (GG)]: (1844, 18 Μαρτίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 5, 16-23 [(1844, 18 March). Edition A, Issue Number 5, 16-23]; (1864, 17 Νοεμβρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 48, 301-306 [(1864, 17 November). Edition A, Issue Number 48, 301-306]; (1911, 1 Ιουνίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 127, 527-540 [(1911, 1 June). Edition A, Issue Number 127, 527-540]; (1924a, 25 Μαρτίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 64, 417-420 [(1924a, 25 March). Edition A, Issue Number 64, 417-420]; (1924b, 28 Μαρτίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 68, 431-434 [(1924b, 28 March). Edition A, Issue Number 64, 431-434]; (1924c, 31 Μαρτίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 71, 443-450 [(1924c, 31 March). Edition A, Issue Number 71, 443-450]; (1924d, 22 Απριλίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 93, 555-562 [(1924d, 22 April). Issue A, Issue Number 93, 555-562]; (1924e, 6 Ιουνίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 127, 741-744 [(1924e, 6 June). Issue A, Issue Number 127, 741-744]; (1924f, 6 Ιουνίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 129, 747-750 [(1924f, 6 June). Issue A, Issue Number 129, 747-750]; (1925a, 26 Ιουνίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 157, 963-964 [(1925a, 26 June),. Issue A, Issue Number 157, 963-964]; (1925b, 13 Ιουλίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 173, 1073-1076 [(1925b, 13 July). Issue A, Issue Number 173, 1073-1076]; (1925c, 29 Σεπτεμβρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 274, 1799-1816 [(1925c, 29 September). Issue A, Issue Number 274, 1799-1816]; (1925d, 30 Σεπτεμβρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 275, 1817-1818 [(1925d, 30 September). Issue A, Issue Number 275, 1817-1818]; (1926a, 4 Ιανουαρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 1, 1-2 [(1926a, 4 January). Issue A, Issue Number 1, 1-2]; (1926b, 18 Μαρτίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 95, 723-724 [(1926b, 18 March). Issue A, Issue Number 95, 723-724]; (1975, 9 Ιουνίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 111, 623-654 [(1975, 9 June) Edition A, Issue Number 111, 623-654]; (2010, 24 Σεπτεμβρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 167, 3483-3529 [(2010, 24 September). Edition A, Issue Number 167, 3483-3529]; (2019, 24 Δεκεμβρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 211, 5709-5740 [(2019, 24 December). Edition A, Issue Number 211, 5709-5740].

[17] Γκίνη, Κ. (2019). Πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις στην Ελλάδα της Κρίσεως (2008-2015) και το Δίλημα της Κηδεμονίας. *Στρατηγείν*, 1(3), 1-32 [Ginis, K. (2019). Civil-Military Relations in Crisis Greece (2008-2015) and the Dilemma of Guardianship. *Stratigein*, 1(3), 1-32].

- [18] Jovanović, J. M. (1938). *Diplomatska istorija Nove Evrope: 1918–1938*, knjiga prva [Diplomatic History of New Europe: 1918–1938, volume 1]. Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića.
- [19] Kamaras, A. (2024). *Getting over the junta: Greek civil-military relations for the 21st Century*. Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP).
- [20] Kassander, P. (1989). 'National Security', in *Greece: A Country Study*. Congressional Research Service.
- [21] Κολιόπουλος, Ι. Σ. (2014). *Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1797-1980)*. Εκδόσεις Βάνιας [Koliopoulos, I. S. (2014). *History of Modern Greece (1797-1980)*. Vantias Publishing].
- [22] Lasswell, H. D. (1937). Sino-Japanese Crisis: The Garrison State versus the Civilian State. *China Quarterly*, 11, 643-649.
- [23] Lasswell, H. D. (1941, Jan.). The Garrison State. *American Journal of Sociology*, 46(4), 455- 468.
- [24] Lasswell, H. D. (1997). *Essays on the Garrison State*. Transaction Publishers.
- [25] Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2020). 1915: Ο Εθνικός Διχασμός (δέκατη τέταρτη έκδοση). Εκδόσεις Πατάκη [Mavrogordatos, G. T. (2020). 1915: The National Schism (14th edition). Patakis Publications].
- [26] Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2021). Μετά το 1922: Η παράταση του Διχασμού (Εκτή έκδοση). Εκδόσεις Πατάκη [Mavrogordatos, G. T. (2021). After 1922: The Extension of the Schism (7th edition). Patakis Publications].
- [27] Marini, M. (2024). Interpretation of a difficult heritage about the internal exile of political opponents in Greece: The cases of the Concentration Camps of islands Ai-Stratis, Chios and Anafi. *Design/Arts/Culture*, 4(2), 132-147. DOI: 10.12681/dac.34824
- [28] Michailidis, I. D. (1995). Traditional Friends and Occasional Claimants: Serbian claims in Macedonia between the wars. *Balkan Studies*, 36(1), 103-116.
- [29] Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. (2023, 12 Σεπτεμβρίου). Δήλωση ΥΕΘΑ Νίκου Δένδια μετά το πέρας της επίσκεψης στην έδρα της 1ης Στρατιάς στη Λάρισα [Ministry of National Defense. (2023, 12 September). Statement by Minister of National Defense Nikos Dendias after the end of the visit to the Headquarters of the 1st Army in Larissa]. Preuzeto 12. septembra 2023. <https://www.mod.mil.gr/dilosi-yetha-nikoy-dendia-to-peras-tis-episkepsis-stin-edra/>
- [30] Νέδος, Β. (2023, 13 Σεπτεμβρίου). Τα μηνύματα του Δένδια από τη Λάρισα. *Καθημερινή*, 7 [Nedos, V. (2023, 13 September). Dendias' messages from Larissa. Kathimerini, 7].
- [31] Πάγκαλος, Θ. (1925a, 14 Μαΐου). Αί σύμμαχαι εδράζονδαι μόνον επί του αριθμού των λογχών. *Ελευθερος Τύπος*, 1 [Pangalos, T. (1925a, 14 May). The alliances are founded solely on the number of bayonets. Eleftheros Typos, 1].
- [32] Πάγκαλος, Θ. (1925b, 7 Ιουνίου). Αν δεν θέλωμεν να θρηγήσωμεν συμφοράς. *Ελευθερος Τύπος*, 1 [Pangalos, T. (1925b, 7 June). If we do not want to mourn disasters. Eleftheros Typos, 1].

- [33] Πάγκαλος, Θ. (1925c, 18 Ιουνίου). Ο στρατός εἰς τὰ ἔργα του. *Ελεύθερος Τύπος*, 1 [Pangalos, T. (1925c, 18 June). The Army and its Responsibilities. *Eleftheros Typos*, 1].
- [34] Πάγκαλος, Θ. (1928). *Η ἀπολογία του Θ. Παγκάλου*. Ἀδερφοὶ Ἀγαθονικοπούλου [Pangalos, T. (1928). The Defence of T. Pangalos. Agathonikopoulou Brothers].
- [35] Πάγκαλος, Θ. (1950). *Τὰ Ἀπομνημονεύματά μου 1897-1947: Η ταραχώδης περίοδος της τελευταίας πεντηκονταετίας*, τόμος Α. Αετός. [Pangalos, T. (1950). My Memoirs 1897-1947: The Turbulent Period of the Last Fifty Years, volume 1. Aetos.]
- [36] Πάγκαλος, Θ. (1973, 1974). *Αρχεῖον Θεόδωρου Πάγκαλου 1918-1952*. Κέδρος [Pangalos, T. (1973, 1974). Theodoros Pangalos Archive 1918-1952. Kedros].
- [37] Πάγκαλος, Θ. (2019, 19 Φεβρουαρίου). Ο παππούς μου Θεόδωρος Δ. Πάγκαλος. *Καθημερινή*, 8 [Pangalos, T. (2019, 19 February). My grandfather Theodoros D. Pangalos. *Kathimerini*, 8].
- [38] Papacosta, V. S. (1977). The Military in Greek Politics: A Historical Survey. In Koumoulides, J. T.A. (Ed.), *Greece in Transition: Essays in the History of Modern Greece 1821-1974* (pp. 173-189). Zeno.
- [39] Πρακτικά των Εθνικών Συνελεύσεων και της Βουλής (1910-1935). Ιστορικό Κοινοβουλευτικό Αρχείο (1843-1967). Βουλή των Ελλήνων [Parliamentary Proceedings (1910-1935) (PP). Historical Parliamentary Archive (1843-1967). Hellenic Parliament]: (1924a) *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Δ' εν Αθήναις Συντακτικής των Ελλήνων Συνέλευσης*, τόμος Α, 134-142 [Proceedings of the Meetings of the Fourth Athens Constitutional Assembly of the Greeks, volume 1, 134-142]; (1924b) *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Δ' εν Αθήναις Συντακτικής των Ελλήνων Συνέλευσης*, τόμος Β, 252-263 [Proceedings of the Meetings of the Fourth Athens Constitutional Assembly of the Greeks, volume 2, 252-263]; (1924c) *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Δ' εν Αθήναις Συντακτικής των Ελλήνων Συνέλευσης*, τόμος Δ, 135-136, 150 [Proceedings of the Meetings of the Fourth Athens Constitutional Assembly of the Greeks, volume 4, 135-136, 150]; (1926) *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Δ' εν Αθήναις Συντακτικής των Ελλήνων Συνέλευσης*, τόμος Ε, 761-796 [Proceedings of the Meetings of the Fourth Athens Constitutional Assembly of the Greeks, volume 5, 761-796].
- [40] Pentzopoulos, D. (1962). *The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact on Greece*. Mouton.
- [41] Pichou, M. & Kapartziani, C. (2016). Thirty centimetres above the ground: The regulation length for Greek skirts during the dictatorship of General Theodoros Pangalos, 1925-1926. *Clothing Cultures*, 3(1), 55-65. DOI: 10.1386/cc.3.1.55_1
- [42] Psomiades, H. J. (1972). The Diplomacy of Theodoros Pangalos 1925-1926. *Balkan Studies*, 13(1), 1-16.
- [43] Reuters. (2023, 28 November). *Recent coups in West and Central Africa*. Preuzeto 29. novembra 2023. <https://www.reuters.com/world/africa/recent-coups-west-central-africa-2023-11-28/>
- [44] Σωτηρόπουλος, Δ. (2001). *Η κορυφή του πελατειακού κράτους: οργάνωση, στελέχωση και πολιτικοποίηση των ανώτερων βαθμίδων της κεντρικής διοίκησης στην Ελλάδα, 1974-2000*. Ποταμός [Sotiropoulos, D. (2001) The summit of the clientelistic state:

organisation, manning and politicisation of the higher ranks of the central government in Greece, 1974-2000 Potamos].

[45] Spasojević, D. (2022). *Grčka: rat za nezavisnost, stvaranje države i preporod nacije* (drugo, dopunjeno izdanje) [Greece: War of Independence, Creation of the State and Rebirth of the Nation (second, revised edition). Čigoja štampa, Institut za noviju istoriju Srbije, Institut za evropske studije, Fondacija „Šaper”.

[46] Starčević, S. & Blagojević, S. (2021). The autonomy of the military profession as a condition for civil and democratic control of the military and the fulfillment of the main social role of the military. *Vojno delo*, 73(3), 121-133. DOI: 10.5937/vojdelo2103121S

[47] Σβολόπουλος, Κ. (2019). *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981* (Τρίτη έκδοση). Εστία [Svolopoulos, C. (2019). *Greek Foreign Policy 1830-1981* (3rd edition). Estia].

[48] Tanjug. (2023, 1 October). *Gabon mesec dana posle državnog udara* [Gabon one month after the Coup d'état]. Preuzeto 1. oktobra 2023. <https://www.tanjug.rs/svet/politika/52440/gabon-mesec-dana-posle-drzavnog-udara/vest>

[49] Transparency International. (2020). *Government Defence Integrity Index, Country Brief: Greece*. Transparency International - Defence and Security.

[50] Τσουκαλάς, Κ. (2020). *Η Ελληνική Τραγωδία: Από την απελευθέρωση ως τους συνταγματάρχες*. Εκδόσεις Πατάκη [Tsoukalas, C. (2020). *The Greek Tragedy: From Liberation to the Colonels*. Patakis Publications].

[51] Veremis, T. (1978, Spring). Some Observations on the Greek Military in the Inter-War Period, 1918-1935. *Armed Forces & Society*, 4(3), 527-541.

[52] Βερέμης, Θ. (2000). *Ο στρατός στην Ελληνική Πολιτική: Από την Ανεξαρτησία έως τη Δημοκρατία*. Κούριερ Εκδοτική [Veremis, T. (2000). *The Army in Greek Politics: From Independence to Democracy*. Courier Publishing].

[53] Βερέμης, Θ. (2018). *Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική 1916-1936*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια [Veremis, T. (2018). *Military Interventions in Greek Politics 1916-1936*. Alexandria Publications].

[54] Vines, A. (2024, 15 April). Understanding Africa's Recent Coups. *Georgetown Journal of International Affairs*. Preuzeto 13. maja 2024. https://gjia.georgetown.edu/2024/04/13/understanding-africas-coups/#_ftnref1

[55] Vreme. (1928, 11. mart). *General Pangalos pred anketnom komisijom*, 3 [Vreme. (1928, 11 March). *General Pangalos before the Inquiry Commission*, 3].

Р е з у м е

Ураду се истражује утицај међународног безбедносног окружења на цивилно-војне односе на примеру диктатуре генерала Теодороса Пангалоса (1925–1926), као значајне прекретнице за проучавање цивилно-војних односа у Грчкој који су дубоко обликовани историјским наслеђем војне доминације над цивилним институцијама. Полазни проблем који се уочава је драстично повећање броја државних удара у земљама изложеним дуготрајним међународним напе-

тостима инхерентним за трусна геополитичка подручја. Досадашње студије у овој области углавном су се фокусирали на унутрашњу друштвену динамику, без дубљег и целовитијег сагледавања утицаја спољних фактора на обликовање, структуру и функционалност односа између цивилних и војних установа. Циљ рада је да на релевантној студији случаја истражи, опише и објасни природу и развој цивилно-војних односа у контексту дуготрајних међународних напетости. Постављајући као централно питање какве последице оне могу имати на место и улогу војске наспрам цивилних институција у једном друштву, циљ рада је и да испита пуноважност хипотезе да дуготрајне спољне претње по војну безбедност друштва доводе до јачања војне моћи на уштрб цивилних установа, што негативно утиче на демократију и демократске процесе.

Методе истраживања укључују критичку анализу више типова и врсти података: грчке архивске грађе (која обухвата аутентична документа, скупштинске записнике, правне акте и политичке одлуке), грчку дневну штампу као важан извор информација које одражавају дух времена и најзначајније грчке историографске студије које пружају основ за дубље разумевање међународних, друштвених и политичких прилика у Грчкој и њеном окружењу током успона и успостављања Пангалосове диктатуре. Дискусија обухвата анализу међународног безбедносног окружења и његовог утицаја на значајне промене у институционалном уређењу и свакодневној пракси цивилно-војних односа. Праћењем процеса међудејства три основне варијабле: (1) међународног безбедносног окружења, (2) правног оквира који уређује однос између цивилних и војних власти и (3) конкретног деловања, поступака и радњи у интеракцији цивилних и војних елита, у раду се покушава осветлити вишеслојна динамика ових односа. Хипотеза да дуготрајне напетости узрокују интервенцију војске у политички живот, потврђује се на експлицитном историјском примеру који је изабран као студија случаја.

Резултати истраживања указују на то да неповољно међународно безбедносно окружење негативно утиче на развој цивилно-војних односа и доводи до успона државе-гарнизона, у којој војска преузима већи утицај на политичке процесе, чиме се подрива цивилно управљање. Недовољна цивилна експертиза у области одбране, узрокована недостатком образовних програма и академских студија из ове области, створила је асиметрију знања и информација у грчком систему одбране, ометајући равнотежу између цивилних и војних структура. Напослетку, истраживање доводи до закључка да је развојни конструкт државе-гарнизона недостајућа компонента за дубинско разумевање Пангалосове диктатуре, а да теорија Харолда Ласвела остаје релевантна и применљива на савремене аспекте цивилно-војних односа. Истраживање у том смислу омогућује нове увиде у комплексност цивилно-војних односа у Грчкој и подстиче даље сагледавање механизамима и последица спољних утицаја на унутрашњу политичку динамику. Историјско наслеђе, укључујући и штетне ефекте Пангалосове диктатуре, и даље утиче на развој функционалних и одрживих цивилно-војних односа, посебно кроз комбинацију субјективне контроле, поцивиљавања и политизације оружаних снага, ограничене парламентарне контроле и недостатка цивилне експертизе.

Кључне речи: *безбедност, цивилно-војни односи, међународни односи, међународно безбедносно окружење, држава-гарнизон, диктатура, Грчка, Теодорос Пангалос, Харолд Ласвел.*

© 2025 Аутор. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).



THE INFLUENCE OF INTERNATIONAL SECURITY ENVIRONMENT ON CIVIL-MILITARY RELATIONS: THE CASE OF PANGALOS'S DICTATORSHIP

Dušan S. Spasojević¹

Достављен: 19.01.2025.

Језик рада: Српски

Кориговано: 18.02. и 04.03.2025.

Тип рада: Оригинални научни рад

Прихваћен: 15.03.2025.

DOI број: 10.5937/vojdelo2501025S

Abstract: A significant increase in the number of coups in countries subject to prolonged external threats and influences once again raises questions about the place and role of armed forces in society. Most studies view the phenomenon of military involvement in politics as a result of the interplay of internal forces, often neglecting the impact of international conjuncture on shaping the relations between military and civilian institutions. Using the example of General Theodoros Pangalos's dictatorship in Greece (1925-1926), this paper examines the influence of the international security environment on civil-military relations. The case study aims to: qualitatively analyse and triangulate multiple types of data, and by process tracing the interaction of the variables in question, explore, describe and explain the causal links between them; and test the hypothesis that, in societies exposed to prolonged international tensions, the position of the military strengthens at the expense of civilian institutions. The research results demonstrate that an unfavourable international security environment negatively affects the development of civil-military relations and indicate the conclusion that a garrison state, where the military exerts greater influence on political processes thereby undermining civilian governance, remains a possible outcome of the political development of societies facing prolonged external threats.

Keywords: *security, civil-military relations, international relations, international security environment, garrison state, dictatorship, Greece, Theodoros Pangalos, Harold Lasswell.*

¹ University of Defence, Faculty of Security, Belgrade, Republic of Serbia, E-mail: dusan.s.spasojevic@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-6525-4839>.

Introduction

Civil-military relations have returned to the centre of attention following the series of coups in Africa (Reuters, 2023; Tanjug, 2023). Expert community has noticed a “striking resemblance” among them: the ultimate goal of the military to maintain power in the long term, and unfavourable international security environment as a key reason for a doubled number of coups in last three years in comparison to the period from 2000 to 2017 (Vines, 2024). At the same time, in the presence of the Chief of Staff, Greek minister of defence stated that his country “had not become Luxembourg” in geopolitical sense, and that the armed forces belonged to neither governments nor political parties” but “to Greek people and nation”, because they protected territorial and national integrity that remains intact “from all kinds of threats that we have been experiencing most intensely over the previous years”, and added that every public degradation of the military was not only unjust, “that might even be tolerated”, but “deeply damaging to the nation” (Ministry of National Defence, 2023). The most renowned Greek daily paper immediately assessed that such unusual statement had a “manifold symbolic meaning” targeting “the widest spectrum of goals” (Nedos, 2023). Since the “most striking characteristic of the Greek military in 20th century is its interference in politics”, one of the meanings could easily be that the military, as the ultimate protector of state, was not ready to unconditionally obey the civil group that ruled the country at that moment in the event of hesitation in the face of the Turkish threat (Veremis, 2000: 297).

The obvious question, that we will try to answer using the striking Greek example, is if and how international security environment influences civil-military relations. For the most part, this issue was not raised systematically, nor, consequently, was a comprehensive answer offered to it because previous studies of the Greek military's involvement in politics have mostly focused on the analysis of the interplay of internal social powers. Apart from monographs of Greek authors, scattered data were collected during the research on memoir-based material and personal archives of immediate participants in the events, as well as numerous scientific articles and debates. The most valuable source was Greek archive materials: authentic documents, parliamentary records, legal acts, and political decisions passed in the given period. Greek daily press as well as the reflection of the times and useful auxiliary tool for better understanding and interpretation of then circumstances.

Searching for the answer to the raised question, we will analyse the case study of General Theodoros Pangalos's dictatorship (1925–1926) and test the effectiveness of the hypothesis that prolonged international tensions strengthen the position of the military at the expense of civilian institutions. To that end, Harold Lasswell's developmental construct of the garrison state was presented as theoretic framework followed by the historical development of civil-military relations in Greece prior to the rise of Pangalos's dictatorship. We opted for this case study not only because this was the first independent intervention of the military in the political life of Greece but because of the fact that it served as the model followed by the colonel's junta (1967–1974), which, like no other military regime before, lasted the longest managing to disseminate its influence through all pores of Greek society (Papacosma, 1977). Further discussion

includes the analysis of the international security environment and process-tracing of its impact on significant changes of institutional organisation and daily practice in civil-military relations through the analysis of the interaction of three fundamental variables: (1) the international security environment; (2) the legal framework (3) specific actions, procedures, and deeds in the interaction of civilian and military elites. The answer to the research question and the central thesis of this paper is that unfavourable international security environment negatively affects the development of civil-military relations, garrison state remaining a possible outcome of political development of societies faced with a prolonged threat of war.

The framework of the analysis of the influence of international military relations on civil-military relations

Harold Lasswell's developmental construct (Lasswell, 1937, 1941, 1997) provides an answer to the primary question as to the moment in which military elite will exert inappropriate influence on government policy and organisation of the society. Garrison state, as an ultimate point paradigm of that inappropriate influence, is the result of the military elite's rise to power and a consequence of prolonged international tensions because of which social freedoms are suppressed in favour of war preparations. Lasswell's construct predicted that a serious and prolonged international tension will result in the rise of garrison state at the expense of civil state, and he viewed garrison state as a possible outcome of the action of two factors: keeping the society in a permanent state of readiness for war, and increased importance of social position of violence specialists. Their interplay would impose the militarisation of the existing civil order abolishing the distinction between civil and military institutions. Garrison state responds to the threat of external and internal danger by repressing certain groups of population. In it, decisions are not made democratically, but dictatorially; parliaments are dissolved or abolished, and the power to enact laws rests with the supreme authority. Instead of elections and laws, governance is executed by regulations, decrees, and orders, with officer corps making the recruitment base for the selection of political rulers whose professional interest is to multiply the quantity of arms and military equipment since they depend on the fear of war as a tool to maintain power. Lasswell concludes his construct by the hypothesis that war itself is perhaps less dangerous for social harmony and proper relations between its segments than perpetual preparations for war.

Historical context

In the first hundred years of modern Greece, the interference of the military in politics was a rule, not an exception, and, according to the value orientation of the protagonists, it could be divided in three phases: the time of modernisation (1832-1897), the

age of national enthusiasm (1897-1922) and the era of intensive interference (1922-1936). As early as 1832, several weeks after gaining independence, encouraged by England, the army dissolved the national assembly. In 19th century, it openly interfered in politics two more times: in 1843, when, supported by the people, compelled the king to assume the role of a constitutional monarch; and in 1862, when, due to the violation of the constitution, one dynasty was overthrown and another, foreign one was established. The officers participated in those coups led by civilians, and in that respect, at that time there was no military class that operated independently from the influence of politicians. The military defeat by the Turkey in 1897 was a turning point in the development of civil-military relations in Greece. It ended the romantic phase of the *Megali Idea (the Great idea)*, the programme for national unification of all Greeks under the roof of one state and Tsarigrad as the capital, starting the period of its active operationalisation. The epoch of an agile realisation of the Megali Idea - two Balkan wars, the First World War and the war with Turkey (1912-1922) - implied armed forces as a key instrument for the achievement of national goals and it definitively gave rise to the military as a political factor. In those ten years, the reputation of the military grew dramatically, and its prestige became deeply rooted in the national consciousness of the Greeks (Brown, 1980; Veremis, 2018; Danopoulos, 1984; Spasojević, 2022).

Intense politicisation occurred during the *Great National Schism* (1915-1922), when social and political elites were divided over which side to support in the First World War. Once it became an arbitrator in this division, it was no longer an easy task to send the military back to barracks, and, just like in Serbia, the first military cliques appeared. In the first half of 20th century, Greek military mounted seven military coupes, and on at least three more occasions, it imposed its will on civilian authorities through so-called proclamations regarding important political issues. Not only did the military influence the most important state affairs, but it interfered in many other aspects of public life (Veremis, 1978; Mavrogordatos, 2020; Pangalos, 1950). Throughout that entire period the military did not intervene as an autonomous factor. The only exception was the dictatorship of general Pangalos, who methodically consolidated his power and influence on the path to dictatorship acting independently from existing divisions among civilian politicians and believing that early restoration of power to their hands after the mounted coup was wrong (Alivizatos, 1978, 1979; Papacosma, 1977).

The International Security Environment of Greece in the Eve of the Establishment of Pangalos's Dictatorship

Observed as a constellation of patterns of threats and alliances that influence the behaviour of states and other actors in the international system (Buzan, 1983), the international security environment that Greece found itself in having lost the war against Turkey (October 1922) was extremely unfavourable. The international position of the country was delicate, and the main concern was the national security where the support could primarily be found in the military and diplomatic domain (Svolopoulos,

2019). Greece had hostile relations with majority of its neighbours due to their territorial claims and their attempts to use certain minority groups in Greece to pursue their own goals. The root of the antagonism was the revisionism caused by the feeling of being wronged by the existing *status quo* “because of which revisionist states tend to view security in terms of changing the system and improving their position within it” (Buzan, 1983: 179-180). In late August 1923 the armed conflict broke out with Italy, which held Dodecanese since 1912, resulting in temporarily occupation of Corfu. Bulgaria's insistence on having the Aegean coast—from Thasos to the present Greece–Turkey border—ceded to it was accompanied by frequent raids by its Komitadji in the Greek part of Thrace. When in June 1912 Bulgarian government tried to stop the raids of those groups in the Serbian territory, the league of officers mounted a coup in Sofia killing the prime minister (Jovanović, 1938). The relations with Turkey were burdened by numerous disagreements, border disputes, and sensitive matter of identity, like forced exchange of population, the position of Muslim minority in the Western Thrace and the Greeks in Tsarigrad, including the status of the Patriarchate (Mavrogordatos, 2021; Spasojević, 2022).

Though the exchange of population ensured a high level of ethnic homogeneity in Greece, the national minorities were viewed as a threat to the state (Pentzopoulos, 1962). The Jews and Vlachs were viewed with distrust, as disloyal with tendency to serve foreign interests, while the Turks, Albanian Chams, and Slavs were viewed with fear. The reason behind the fear was not their number, but the fact that they, as compact groups inhabited border areas that directly leaned on their countries of origin, which “could, consequently, support their territorial aspirations at the expense of the integrity of Greek state” (Mavrogordatos, 2021: 231). The turning point in creating the climate of general danger was the transformation of the Socialist Workers' Party into the Communist Party of Greece (KKE) in December 1924, especially because KKE, as a foreign section of Comintern, adopted its policy on Macedonia and Thrace, which implied territorial breaking of Greece and the loss of sovereignty over these territories (Tsoukalas, 2020). Finally, militaristic regimes in Italy and Turkey, military coup which toppled one of rare Bulgarian peace-loving politicians of that time, as well as incessant politico-security disarray in Albania, made a segment of the mosaic of unfavourable international security environment. As Jovanović (1938: 195–196) states, there was also the fact that “the great powers did not even turn their heads” because “Europe got used to” coups and establishment of dictatorships, and England and France which favoured Greece were preoccupied by mutual competition in the Middle East. All in all, apart from concern, the unfavourable international security environment provoked great dissatisfaction of entire public, including the military. Secret military associations did not hide their desire to establish dictatorship as soon as the first favourable opportunity arises. Opportunity presented itself as the “internal conflict intensified due to heightened international tensions and the need to strengthen the army” (Tsoukalas, 2020: 75).

The influence of international security environment on institutional framework and daily functioning of civil-military relations during the rise of General Pangalos's dictatorship

Up until 1922, Greek military was subordinated to executive power. Pursuant to constitutions of 1844 and 1864, king was the supreme commander, and the government was responsible for the organisation and defining missions of the military, while the role of the assembly was to adopt military budget, the form of recruitment and mobilisation (Government Gazette (GG), 1844, 1864). The constitution of 1911 stipulated in its Article 32 that, apart from commanding the military, king proclaimed war, entered into peace agreements, and agreements on the establishment of alliances, while Article 71 strictly forbade officers to be elected as members of parliament, unless they had terminated their active military service prior to announcing their candidacy (GG, 1911). Starting from the autumn 1922, the position of the military strengthened in the Greek society under the pressure of international tensions. Under its dictate, the form of governance was changed and an institutional framework established making it, in formal and legal terms, not only untouchable by civil authorities but rather granted it a legal influence over purely civilian affairs.

The unfavourable international security environment was a platform that propelled Pangalos into the political arena, giving him momentum as he climbed hierarchical ladder, and ultimately launching him onto the dictator's throne. The key motive behind his political involvement was his disagreement with civilian politicians regarding security and foreign policy. While many of them accepted the consequences of military defeat, he assessed that Turkey and England will start a war over the issue of Mosul, which would provide an opportunity to Greece to reclaim eastern Thrace and seize Constantinople (Psomiades, 1972). To ensure the support of Rome, Pangalos (1928: 19) supported Italian interests in the "consanguineous neighbouring country" Albania, and his "aggressive intentions towards Turkey" were noticed by well-informed Serbian diplomat of that time, the Minister of the Court Milan Antić (ASANU, n.d.). At Pangalos's initiative, three former prime ministers, head of diplomacy and minister of defence were sentenced to death by firing squad because of the defeat by Turkey. This process undermined from the very foundations the confidence of the Greeks in civil institutions, legitimising future violent and arbitrary interference of the military in the political life which made it the "independent pillar of the government" (Daskarolis, 2012: 16).

In November 1922, when he was, as major-general, appointed as the minister of defence, Pangalos initiated massive armament and procurement of war materiel with a view to preparing for the revenge against Turkey and to annul the Treaty of Lausanne, which he compared to "the agreement between the Spartans and the Persians of 386 BC that was humiliating for Greeks" (Pangalos, 1974: 168). The care for combat readiness, which was reflected in the amount of military budget, was notably higher between 1922 and 1926 at the time of the rise and establishment of Panga-

los's dictatorship. In the period between 1929 and 1935, with the establishment of a favourable international security environment reflected in the agreement on friendship between Greece and Turkey that was signed in 1930, and the prospect of forming a broader Balkan alliance in 1934, the military budget was cut in half, procurements of arms and military equipment limited, and military service reduced to 12 months (Veremis, 2018).

Unfavourable international security environment influenced Pangalos's meteoric rise through the hierarchical ranks and a transformation of the system of governance. To strengthen Greek negotiating position in Lausanne, the military forces at the border with Turkey were reinforced, which was the task entrusted to Pangalos. Bringing ten divisions with one hundred thousand soldiers into the state of combat readiness served as a trump card in the hands of the head of negotiating team and created the myth of Pangalos as a war leader. The Treaty of Lausanne, by which Greece definitely lost eastern Thrace, provided Pangalos with the reason to act (Dafnis, 1955, 2019; Pangalos, 2019). As soon as he replaced his uniform with civilian attire, and got elected as a member of parliament, on 24th January 1924, speaking from the parliamentary podium, he accused civil authorities of having prevented him from using the military to seize Constantinople and attacked the Treaty of Lausanne. He requested for the abolition of the monarchy, and sent a message to civil politicians that the national assembly owed its existence to the military thus being obliged to respect its wishes (Eleftheros Typos (ET), 1924a; Parliamentary Proceedings (PP), 1924a). At the same session, which lasted less than an hour and a half, a decision was made "to topple the dynasty and proclaim a republic" with not a single vote against it (GG, 1924a).

At institutional plane, civil authorities contributed to paving the way for dictatorship, primarily the Prime Minister Alexandros Papanastasiou (Anastasiadis, 2008). In only a month and a half after the abolition of the monarchy, he established the Ministry of Public Order based on decrees with the force of a law, placing gendarmerie and police under its jurisdiction, and appointing Pangalos as its minister with the broadest authorities (GG, 1924c). By the Decree on the Protection of the Republican Order (GG, 1924d), "political offenses" were criminalized, and a special division of the military court in Athens was designated as the competent authority for their prosecution. Minister of Defence appointed the president and judges of the court martial, and there was no right of appeal against its decisions. Concessions to the military also included an increase in salaries and pensions, and a decision was made to promote the leaders of the 1922 coup to the rank of lieutenant general although they had been demobilised and out of active military service (GG, 1924e). Finally, at the proposal of the government, the National Assembly validated "all acts and actions" of the 1922 coup plotters (PP, 1924b). That way, the civil authorities not only legalised the junta, but created a dangerous precedent widely opening the door to any future attempt at military coup. A true reason for passing draconic antidemocratic laws that laid foundations for the introduction of an open dictatorship actually lay in "the concealment of the failure in foreign policy" (Daskarolis, 2012: 34-35).

From the perspective of the military establishment, one of diplomatic failures of the civilians was the protocol between Greece and Bulgaria, which had caused "a reasonable concern" of Belgrade leading to the termination of alliance treaty between

Serbia and Greece in November 1924 (Michailidis, 1995: 112). As an advocate of the thesis that without leaning on Serbia, Greece would be “condemned by its very position to become a plaything in the hands of Mediterranean powers” (Vreme, 1928), at a parliamentary debate on this topic, Pangalos stated that “breaking off the alliance with Serbia is the greatest crime” voting for the annulment of the “criminal Protocol” during the roll call vote. Pangalos’s “Serbianisation of the Bulgarians from the Protocol” to appease Belgrade, “was in service of the dictator’s plan to overturn the humiliating peace with Turkey of 1923” (Koliopoulos, 2014: 549-550).

In addition to the failures to confront foreign threats, one of the reasons of the strengthening of military influence at the expense of civil authorities was the fear of KKE as an internal threat supported from abroad. Although an ardent anti-communist, at secret meetings with representatives of the extra-parliamentary and semi-illegal KKE Pangalos indirectly encouraged trade union strikes with a view to increasing instability and overthrowing the current government (Daskarolis, 2012). When May Day demonstrations organised by KKE resulted in a death during the intervention of the police (with Pangalos as responsible minister), accusing the prime minister of “being a Bolshevik sympathiser”, the Minister of War, retired General Georgios Kondylis, submitted his resignation in order to exert the pressure and topple the government (ET, 1924b). Pangalos took over the duty of the minister of war, keeping the position of the minister of public order. Soon after, the prime minister submitted his irrevocable resignation, and Pangalos used his appointment as the minister of war to appoint his loyal commanders in Republican battalions in Athens and Thessaloniki. It is precisely these two units that played a crucial role in the establishment of Pangalos’s dictatorship.

The decisive influence of international tensions on the militarisation of the political life is evidenced by three articles written by Theodoros Pangalos published in *Eleftheros Typos* immediately prior to the coup. In them, he hinted at the course of events, disclosing to the widest public his views on the internal and foreign policy and the role of the military in them, and he presented the nature of the future rule as the only alternative to the civil authority incapable of responding to challenges, threats and risks that the international security environment presented. In his first article, Pangalos (1925a) adopted extremely militaristic stance. Not mentioning the prime minister, he criticised in general terms the defence and foreign policy of the government. Recalling the “fundamental rule” that “if one wants peace, one prepares for war”, he reproached the ministers of war and finance for making the matter of equipping and organisation of Land forces and the Navy a “second-rate issue”. Pangalos criticised the government for having broken the alliance ties with Serbia “to the detriment of vital national interests”. Warning about “serious external dangers”, he stated that the alliances are not made by diplomatic receptions, ceremonies and flattery: “The alliances and friendships are founded exclusively on the number of bayonets”.

In the text that followed, Pangalos (1925b) criticised yet again the position of the government regarding the negotiations with Belgrade, but this time directly targeting the Prime Minister Andreas Michalakopoulos. He underlined that Greek nation had experienced even more serious crisis and mishaps than the breakup of the alliance with Serbia, “because it is necessary because of very important common interests of both neighbouring countries”. He also advised that it would be useful to consider Serbian

budget for 1925-1926: "They are allocating two and a half billion dinars for the military and transportation, and only two or three hundred million dinars for almost all other ministries". In his last article, published one week before the coup, Pangalos (1925c) stated that no one could deny the military - "the guardians of the Fatherland and founders of the Republic"- their right to closely and attentively follow the course and development of the political situation. Instancing the situations when "Greek officers were compelled to temporarily intervene in the political life of the country", he recalled the military interventions from 1909, 1916, and 1922 which are paradigmatic precisely because they represented an unequivocal response to an unfavourable international security environment. Concluding that "each of those circumstances resulted in the salvation of the nation, because the motives that had driven them were noble and idealistic", Pangalos directed an open threat to civil authorities stating that "it depends from the National Assembly and leaders of political parties whether a situation will come yet again that will require a new intervention" which was an "unalienable right envisaged by the tradition of Greek military".

The units under Pangalos's influence mounted the coup on 25th June 1925. In the same Decree by which he accepted the resignation of Michalakopoulous, the President Pavlos Kountouriotis appointed Pangalos as the Prime Minister and Minister of War (GG, 1925a), and the National Assembly passed a vote of confidence in him on 30th June (PP, 1926). Despite the fact that the absolute majority of all members of parliament did not support a vote of confidence in the government, the Assembly nonetheless cloaked the military coup in the guise of a parliamentary mandate. Thus, in formal and legal terms, Pangalos came to power by lawful means. Although his statement that "it was simply an armed protest that lasted but one day" negated the true nature of the coup (ET, 1925), as soon as Pangalos assumed his duty, he made a draconian decree with the force of law abolishing basic political rights and freedoms in Greece. It prohibited public gatherings and all content that criticised or questioned the abolition of the monarchy and proclamation of the Republic: texts, theatre plays, paintings, music, public statements. Article 3 of the Decree envisaged strict sentences of imprisonment for everyone who "raises his hand against the person" or "in any way insults, ridicules or slanders the President of the Republic" (GG, 1925b). Its first victims were journalists, especially those from the daily newspaper Rizospastis, the official KKE newspaper. The next to be targeted were the most prominent communist leaders, who were accused of high treason for advocating autonomous status for Macedonia (Veremis, 2018). On 29th September, Pangalos's government adopted a new constitution which - in line with Article 78 that stipulated that "the President of the Republic was the highest state official and commander of the armed forces, although he can never actually command them" - *lege artis* abolished civilian control over the military (GG, 1925c), and dissolved the National Assembly the very same day (GG, 1925d). That concluded the crawling rise of the garrison state at the expense of civil state.

The following phase - the establishment of full control of social dynamics - started in the form of a phenomenon that Lasswell (1941: 459-460) calls "intimidation pattern" whose "convenient scapegoats" were free thinking women, bachelors, and political opponents. The first step was Pangalos's personal order that, in the name of aesthetic and moral reasons, prohibited women and girls over the age of 12 from wearing skirts

in public with hemlines higher than 30 centimetres above the ground (Εἶρος, 1925). Then he started prosecuting, arresting, holding public trials, and using newspapers to defame all those who disobeyed his order (Empros, 1926a), and "to increase state revenues and population" he tried to impose additional taxation on unmarried men as an incentive for them to get married (Empros, 1926b). Authorities adopted and systematically enforced those regulations in the context of efforts to establish control and subdue entire Greek society through preparations for war (Pichou & Kapartziani, 2016). The practice of expulsion - the banishment from the country and forced displacement of political opponents to distant islands - had much more detrimental and far-reaching consequences. Thus, General Nikolaos Plastiras found a safe haven in Serbia (ET, 1926c), and Geórgios Papandreou, after refraining from voting confidence to Pangalos's government, was first incarcerated, and then banished to Naxos (Daskarolis, 2012).

Pangalos announced the establishment of open dictatorship in front of the line of the elite Republican Guard on 3rd January 1926. Reminding of the historical role of the military in saving "the nation that was in the state of desperation because of the multitude of mistakes made by the parliamentary system", he accused civilian politicians of "only caring for taking the power", and of "committing acts of treason", and announced that he would in the future rely on the confidence of the military while setting the course of the nation's destiny towards the restoration of national greatness. "As of tomorrow, I will move from words to deeds, and I take the situation in my own hands with full responsibility enjoying the confidence of the armed forces to save the fatherland". And then, as *Eleftheros Typos* (1926a) stated, "pandemonium broke out" - present officers interrupted Pangalos's speech frenetically exclaiming: "Long live the dictatorship! Long live the dictator!" That very evening Pangalos postponed elections for the upper house of parliament for an unlimited period (ET, 1926b), and already the next day, by announcing "a Proclamation to the Greek people, Army and Navy" in the *Official Gazette of the Government* (GG, 1926a), he personally took over the executive and legislative power, claiming the right to change constitution by himself. That officially introduced the dictatorship, while "the iron heel of the long-lasting military crisis subdued civilian influence transferring all power to generals" (Lasswell, 1937: 649).

When President Kunduriotis resigned "because of exhaustion" and retired to the island of Hydra (ET, 1926c, 1926d), forty-eight-year-old Pangalos called for direct presidential elections. Stipulating that the candidates cannot be under 45 years of age nor older than 65 years of age, he excluded the majority of opponents from the presidential race (GG, 1926b). Having taken the presidential position, he kept the function of the prime minister for some time. Immediate examination of the *Historical archives of the National Assembly of Greece* shows that, unlike in previous five years, when Greek parliament in adopted the average of 310 laws per year, in 1926, the governance was carried out by orders, decrees, and regulations. Throughout that entire year, only two laws were passed, the lowest number since the country gained independence, with the exception of the last year of the Colonel's military junta that rule the country from 1967 to 1974.

Historical Heritage and Civil-Military Relations in Greece Today

The new era of civil-military relations in Greece, that ensued after the collapse of military junta (1967-1974), “has a tendency to maintain historical development” and it is burdened by deeply rooted heritage that presents a challenge for democratic civilian control over the armed forces (Kassander, 1989: 293). In that respect, Pangalos’s dictatorship makes a significant high point for the analysis of civil-military relations as a phenomenon in Greek case. In 1974, the military stepped into the period of democratic restoration discredited by unsuccessful mobilisation and the defeat by Turkey in Cyprus, which deprived its request for professional independence of legitimacy and created institutional obstacles that still burden the system of defence. The democratic renewal of the country was directed towards “dejuntification”, limited to coup leaders and the responsible for the violation of human rights to prevent a gap from emerging in the armed forces, and eliminate divisions among political parties (Dokos, 2005: 132). In defence management, political leadership often gave priority to internal political goals over professional competences, especially during the financial crisis (2008–2015), when arbitrary purges often occurred, as well as the interference of political parties in personnel policy. That weakened professional personnel development, while the loyalty to political parties was the key criterion for promotion (Ginis, 2019).

Under Article 45 of the current Constitution of Greece, “the president of the Republic is the supreme commander of the armed forces of the country, where the Government exercises command over them, in line with law” (GG, 1975, 2019). Presidential authority is mostly symbolical, since decisions are made by the prime minister and the Government. The Council of the Government for foreign affairs and defence, that meets on *ad hoc* basis, nominates the Chief of Defence and Service commanders. Essentially, the Chief of Defence is the supreme military commander of the armed forces in crisis and war, while in peacetime, under Article 71 of the *Law on Development of Military Service and Hierarchy of Armed Forces Members*, commanders of all three services report directly to the minister of national defence (GG, 2010). The legislative power has a supporting role in the matters of defence. The Parliament’s Committee on National Defence and Foreign Affairs has no significant decision-making power, and it never initiated investigations or submitted reports regarding defence policy, including the oversight of spending and the implementation of military procurement (Transparency International, 2020). Historically, the passive role of the Parliament has lasted since Metaxas dictatorship (1936–1940) and the period after the Second World War, when the deep US involvement in the management of national security apparatus of Greece was being hidden from any public oversight (Alivizatos, 1987; Kamaras, 2024).

In last fifty years, Greek military was exposed to “overly tight grip” of civilians (Starčević & Blagojević, 2021), reflected in a subjective control, the civilianization and politicisation, which has undermined its professionalism and meritocracy.² The

² It is noteworthy that the Greek language, as the primary source of the lion’s share of core concepts in the social and human sciences, uses the same word - *η πολιτικοποίηση* - for the civilianisation and politicisation.

downside of excessive integration of the military in Greek society was a gradual introduction of party politics in the armed forces, especially when it comes to promotions and retirements (Sotiropoulos, 2001; Veremis, 2000). Concurrently with the process of civilianization, insufficient civilian expertise in the field of defence led to the militarisation in very decision-making structures. Namely, the deeply rooted perception of the military as an illegitimate institution hindered the development of security studies as an academic discipline in Greece. Even today, Greek universities do not have departments or courses, not even in the framework of international relations, dedicated to defence studies, which additionally complicates the training of civilian personnel that could assume responsible duties in the system of defence. For that reason, the Ministry of National Defence faces the challenge of the asymmetry of knowledge and information, since it lacks civilian experts who would counterbalance the power of military leadership (Alivizatos, 1987; Kamaras, 2024).

The restoration of democracy in 1974 was a great turning point in Greek security policy. Greece, under the pressure of international security environment, which is primarily reflected in the Turkish threat, started placing a greater emphasis on the strengthening of its armed forces, than on the membership of NATO and bilateral relations with the USA, which was mostly the result of Turkish membership of NATO and the privileged relationship between Ankara and Washington. Though significant steps were made towards the establishment of civilian control over the Greek military after the fall of the junta, which was partially contributed by the membership of the EU, the heritage of non-democratic escapades, including Pangalos's dictatorship, has led to consequences. They are reflected in politicisation, limited parliamentary oversight and lack of civilian expertise. Civil-military relations still lack equilibrium between functional and social imperative that limits efficient defence policy and exacerbates the challenges for a successful reform of the system and its strengthening. Kamaras (Kamaras, 2024: 19) description of the state as "conceding to the military due to civilian incompetence" illustrates the essence of this complex relations that reflect the challenges for the establishment of a functional and sustainable system of defence in undoubtedly democratically organised Greece.

Conclusion

Accustomed to the established tradition - the glory of the Balkan wars and the First World War - following the tragic defeat in the war with Turkey, and signing the Treaty of Lausanne, the Greek military began searching for a new role for itself. To maintain the obtained prestige and status as the arbiter in internal politics, it first placed all the blame on the civilians for the defeat in war and the failure of the *Megali Idea*, and then it assigned itself a new role - saving the country from external and internal enemies. The unfavourable international security environment undoubtedly worked in its favour and facilitated such a scenario. The constellation of pronounced threats and lack of allies, which implied a long-lasting international tension, had a negative effect on civil-military relations not only leading to an increased social importance of violence specialists, but to the rise of military elite to power, as the ultimate point

of the inappropriate influence of the military on the politics and social organisation. As Greek civil institutions did not withstand the pressure exerted by the long-lasting international tension, the military elite seized the opportunity to take control over the entire society. At first, freedoms within Greek society were gradually suppressed in favour of preparations for war, and the introduction of the dictatorship ultimately led to the establishment of a garrison-state: the decisions were not made democratically, but dictatorially; the Parliaments was dissolved, instead of laws, the governance was carried out by orders, decrees, and regulations, instead of elections there were plebiscites. The intimidation pattern was implemented against certain social groups. The principle of organisation in the entire state was the principle of leadership, and its leader depended on the fear of war as a means for the maintenance of power.

Literature

[1] Alivizatos, N. C. (1978, Fall). The Greek Army in the Late Forties: Towards an Institutional Autonomy. *Journal of the Hellenic Diaspora*, 5(3), 37-45.

[2] Alivizatos, N. C. (1979). *Les institutions politiques de la Grèce à travers les crises 1922-1974* [Political Institutions of Greece through the Crises 1922-1974]. Librairie générale de droit et de jurisprudence.

[3] Αλιβιζάτος, Ν. Κ. (1987). *Η συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων: Η αρχή του πολιτικού ελέγχου*. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα [Alivizatos, N. C. (1987). *The Constitutional Position of the Armed Forces: The Principle of Civilian Control*. Sakkoulas Books].

[4] Αναστασιάδης, Γ. (επιστημονική επιμέλεια). (2008). *Αλέξανδρος Παπαναστασίου: Η σημαντική συμβολή του στη δημοκρατία και στον συνταγματικό λόγο*, Μελέτες και Τεκμήρια. Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων [Anastasiadis, G. (Ed.). (2008). *Alexandros Papanastasiou: His Significant Contribution to Democracy and Constitutional Discourse, Studies and Evidence*. Hellenic Parliament Foundation].

[5] Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu (ASANU). (bez datuma). Istorijska zbirka, Ministar Dvora Milan Antić (beleške, izveštaji), 14387/8996 [Archives of the Serbian Academy of Sciences and Arts in Belgrade (ASANU). (no date). Historical Collection, Minister of the Court Milan Antić (notes, reports), 14387/8996].

[6] Blagojević, V. & Petrović, D. (2021). Military cliques in the Serbian strategic culture of the 20th century. *Vojno delo*, 73(3), 88–102. DOI: 10.5937/vojdela2103088B

[7] Brown, J. (1980, Spring). Greek Civil-Military Relations: a Different Pattern. *Armed Forces & Society*, 6(3), 389-413.

[8] Buzan, B. (1983). *People, States and Fear: National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books.

[9] Δασκαρόλης, Ι. Β. (2012). *Στρατιωτικά κινήματα στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου (1922-1935)*. Γνώμων Εκδοτική [Daskarolis, I. V. (2012). *Military Movements in Inter-War Greece (1922-1935)*. Gnomon Publishing].

[10] Δαφνής, Γ. (1955). *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων, 1923-1940*. Ίκαρος [Dafnis, G. (1955). *Greece between Two Wars, 1923-1940*. Ikaros].

[11] Δαφνής, Γ. (2019). *Τα Ελληνικά πολιτικά κόμματα 1821-1961*. Κάκτος [Dafnis, G. (2019). *Greek Political Parties 1821-1961*. Kaktos].

[12] Danopoulos, C. P. (1984, Winter). From Military to Civilian Rule in Contemporary Greece. *Armed Forces & Society*, 10(2), 229-250.

[13] Dokos, T. P. (2005). The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: The Case of Greece. In Pantev P. I., Fluri, P. H. & Gustenau, G. E. (Eds.), *The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: Continuing Democratic Reform and Adapting to the Needs of Fighting Terrorism* (pp. 131-147). Physica-Verlag.

[14] Ελεύθερος Τύπος [Eleftheros Typos]: (1924a, 25 Ιανουαρίου). *Η χθεσινή Συνεδρίασις της Εθνοσυνελεύσεως*, 1-2, 4 [(1924a, 25 January). Yesterday's Session of the National Assembly, 1-2, 4]; (1924b, 10 Ιουνίου). *Ο κ. Κονδύλης παρηγητή της Κυβερνήσεως. Ο κ. Πάγκαλος ο αντικαταστατής του. Πιθανή παραίτησις και άλλον υπουργόν*, 1 [(1924b, 10 June). Mr. Kondylis resigns from the Government. Mr. Pangalos is his replacement. Possible resignations of other ministers, 1]; (1925, 25 Ιουνίου). *Ο κ. Πάγκαλος σχηματίζει την νέαν Κυβέρνησιν*, 8 [(1925, 25 June). Mr. Pangalos forms the new Government, 1], (1926a, 4 Ιανουαρίου). *Η Κυβέρνησις συνεκέντρωσεν εἰς χείρας της απάσας τας εξουσίας*, 4 [(1926a, 4 January). The Government concentrated all power in its hands, 4]; (1926b, 4 Ιανουαρίου). *Αναβάλλονται ἐπ' αόριστον αἱ ἐκλογαὶ της Γερουσίας*, 4 [(1926b, 4 January). Senate elections postponed indefinitely, 4]; (1926c, 19 Μαρτίου). *Λόγο κοπῶσεως ο κ. Κουντουριώτης υπέβαλε χθες παραίτησιν του*, 1 [(1926c, 19 March). Due to fatigue Mr. Kountouriotis submitted his resignation yesterday, 1]; (1926d, 19 Μαρτίου). *Ο κ. Κουντουριώτης θα παραμείνη εἰς την Αρχήν μέχρι της ἐκλογῆς του νέου Προέδρου*, 4 [(1926d, 19 March). Mr. Kountouriotis will remain in power until the election of the new President., 4]; (1926e, 28 Μαρτίου). *Ο κ. Πλαστήρας ἐπεχείρησε χθες ἐκ νέου να εἰσελθῇ εἰς το ἑλλην. ἔδαφος – ἐπέτυχε του σκόπου του*, 6 [(1926e, 28 March). Mr. Plastiras attempted again yesterday to enter Greek territory - he succeeded in attaining his goal, 6].

[15] Εμπρός [Empros]: (1925, 2 Δεκεμβρίου). *Τα κοντά φουστάνια! Ολόκληρος ἡ αστυνομ. διάταξις. Πῶς την δικαιολογεί ο κ. Πάγκαλος*, 1-2 [(1925, 2 December). Short dresses! The entire police order. How does Mr. Pangalos justify it, 1-2]; (1926a, 23 Μαρτίου). *Η καταδίωξις της φούστας. Δύο παραβάτιδες κατεδικάσθησαν. Εἰς κράτησιν ἡ μία και πρόστιμον ἡ ἄλλη*, 2 [(1926a, 23 March). Persecuting skirts. Two offenders sentenced. One to imprisonment and the other to a fine, 2]; (1926b, 6 Ιουλίου). *Ο φόρος των ἀγάμων*, 1 [(1926b, 6 July). Tax on unmarried citizens, 1].

[16] Φύλλα Εφημερίς της Κυβερνήσεως. (ΦΕΚ) [Government Gazette (GG)]: (1844, 18 Μαρτίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 5, 16-23 [(1844, 18 March). Edition A, Issue Number 5, 16-23]; (1864, 17 Νοεμβρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 48, 301-306 [(1864, 17 November). Edition A, Issue Number 48, 301-306]; (1911, 1 Ιουνίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 127, 527-540 [(1911, 1 June). Edition A, Issue Number 127, 527-540]; (1924a, 25 Μαρτίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 64, 417-420 [(1924a, 25 March). Edition A, Issue Number 64, 417-420]; (1924b, 28 Μαρτίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 68, 431-434 [(1924b, 28 March). Edition A, Issue Number 64, 431-434]; (1924c, 31 Μαρτίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 71, 443-450 [(1924c, 31 March). Edition A, Issue Number 71, 443-450];

(1924d, 22 Απριλίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 93, 555-562 [(1924d, 22 April). Issue A, Issue Number 93, 555-562]; (1924e, 6 Ιουνίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 127, 741-744 [(1924e, 6 June). Issue A, Issue Number 127, 741-744]; (1924f, 6 Ιουνίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 129, 747-750 [(1924f, 6 June). Issue A, Issue Number 129, 747-750]; (1925a, 26 Ιουνίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 157, 963-964 [(1925a, 26 June,). Issue A, Issue Number 157, 963-964]; (1925b, 13 Ιουλίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 173, 1073-1076 [(1925b, 13 July). Issue A, Issue Number 173, 1073-1076]; (1925c, 29 Σεπτεμβρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 274, 1799-1816 [(1925c, 29 September). Issue A, Issue Number 274, 1799-1816]; (1925d, 30 Σεπτεμβρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 275, 1817-1818 [(1925d, 30 September). Issue A, Issue Number 275, 1817-1818]; (1926a, 4 Ιανουαρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 1, 1-2 [(1926a, 4 January). Issue A, Issue Number 1, 1-2]; (1926b, 18 Μαρτίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 95, 723-724 [(1926b, 18 March). Issue A, Issue Number 95, 723-724]; (1975, 9 Ιουνίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 111, 623-654 [(1975, 9 June) Edition A, Issue Number 111, 623-654]; (2010, 24 Σεπτεμβρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 167, 3483-3529 [(2010, 24 September). Edition A, Issue Number 167, 3483-3529]; (2019, 24 Δεκεμβρίου). Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 211, 5709-5740 [(2019, 24 December). Edition A, Issue Number 211, 5709-5740].

[17] Γκίνης, Κ. (2019). Πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις στην Ελλάδα της Κρίσεως (2008-2015) και το Δίλημμα της Κηδεμονίας. *Στρατηγείν*, 1(3), 1-32 [Ginis, K. (2019). Civil-Military Relations in Crisis Greece (2008-2015) and the Dilemma of Guardianship. *Stratigein*, 1(3), 1-32].

[18] Jovanović, J. M. (1938). *Diplomatska istorija Nove Evrope: 1918–1938*, knjiga prva [Diplomatic History of New Europe: 1918–1938, volume 1]. Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića.

[19] Kamaras, A. (2024). *Getting over the junta: Greek civil-military relations for the 21st Century*. Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP).

[20] Kassander, P. (1989). 'National Security', in Greece: A Country Study. Congressional Research Service.

[21] Κολιόπουλος, Ι. Σ. (2014). *Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1797-1980)*. Εκδόσεις Βάνιας [Koliopoulos, I. S. (2014). *History of Modern Greece (1797-1980)*. Vaniass Publishing].

[22] Lasswell, H. D. (1937). Sino-Japanese Crisis: The Garrison State versus the Civilian State. *China Quarterly*, 11, 643-649.

[23] Lasswell, H. D. (1941, Jan.). The Garrison State. *American Journal of Sociology*, 46(4), 455- 468.

[24] Lasswell, H. D. (1997). *Essays on the Garrison State*. Transaction Publishers.

[25] Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2020). 1915: Ο Εθνικός Διχασμός (Δέκατη τέταρτη έκδοση). Εκδόσεις Πατάκη [Mavrogordatos, G. T. (2020). 1915: The National Schism (14th edition). Patakis Publications].

[26] Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2021). Μετά το 1922: Η παράταση του Διχασμού (Εκτή έκδοση). Εκδόσεις Πατάκη [Mavrogordatos, G. T. (2021). After 1922: The Extension of the Schism (7th edition). Patakis Publications].

[27] Marini, M. (2024). Interpretation of a difficult heritage about the internal exile of political opponents in Greece: The cases of the Concentration Camps of islands Ai-Stratis, Chios and Anafi. *Design/Arts/Culture*, 4(2), 132-147. DOI: 10.12681/dac.34824

[28] Michailidis, I. D. (1995). Traditional Friends and Occasional Claimants: Serbian claims in Macedonia between the wars. *Balkan Studies*, 36(1), 103-116.

[29] Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. (2023, 12 Σεπτεμβρίου). Δήλωση ΥΕΘΑ Νίκου Δένδια μετά το πέρας της επίσκεψης στην έδρα της 1ης Στρατιάς στη Λάρισα [Ministry of National Defense. (2023, 12 September). Statement by Minister of National Defense Nikos Dendias after the end of the visit to the Headquarters of the 1st Army in Larissa]. Preuzeto 12. septembra 2023. <https://www.mod.mil.gr/dilosi-yetha-nikoy-dendia-to-peras-tis-episkepsis-stin-edra/>

[30] Νέδος, Β. (2023, 13 Σεπτεμβρίου). Τα μηνύματα του Δένδια από τη Λάρισα. *Καθημερινή*, 7 [Nedos, V. (2023, 13 September). Dendias' messages from Larissa. *Kathimerini*, 7].

[31] Πάγκαλος, Θ. (1925a, 14 Μαΐου). Αί σύμμαχαι εδράζονδαι μόνον επί του αριθμού των λογχών. *Ελεύθερος Τύπος*, 1 [Pangalos, T. (1925a, 14 May). The alliances are founded solely on the number of bayonets. *Eleftheros Typos*, 1].

[32] Πάγκαλος, Θ. (1925b, 7 Ιουνίου). Αν δεν θέλωμεν να θρηνήσωμεν συμφοράς. *Ελεύθερος Τύπος*, 1 [Pangalos, T. (1925b, 7 June). If we do not want to mourn disasters. *Eleftheros Typos*, 1].

[33] Πάγκαλος, Θ. (1925c, 18 Ιουνίου). Ο στρατός εις τα έργα του. *Ελεύθερος Τύπος*, 1 [Pangalos, T. (1925c, 18 June). The Army and its Responsibilities. *Eleftheros Typos*, 1].

[34] Πάγκαλος, Θ. (1928). *Η απολογία του Θ. Παγκάλου*. Άδερφοί Αγαθονικοπούλου [Pangalos, T. (1928). *The Defence of T. Pangalos*. Agathonikopoulou Brothers].

[35] Πάγκαλος, Θ. (1950). *Τα Απομνημονεύματά μου 1897-1947: Η ταραχώδης περίοδος της τελευταίας πεντηκονταετίας*, τόμος Α. Αετός. [Pangalos, T. (1950). *My Memoirs 1897-1947: The Turbulent Period of the Last Fifty Years*, volume 1. Aetos.]

[36] Πάγκαλος, Θ. (1973, 1974). *Αρχείον Θεόδωρου Πάγκαλου 1918-1952*. Κέδρος [Pangalos, T. (1973, 1974). *Theodoros Pangalos Archive 1918-1952*. Kedros].

[37] Πάγκαλος, Θ. (2019, 19 Φεβρουαρίου). Ο παππούς μου Θεόδωρος Δ. Πάγκαλος. *Καθημερινή*, 8 [Pangalos, T. (2019, 19 February). My grandfather Theodoros D. Pangalos. *Kathimerini*, 8].

[38] Papacosma, V. S. (1977). The Military in Greek Politics: A Historical Survey. In Koumoulides, J. T.A. (Ed.), *Greece in Transition: Essays in the History of Modern Greece 1821-1974* (pp. 173-189). Zeno.

[39] Πρακτικά των Εθνικών Συνελεύσεων και της Βουλής (1910-1935). Ιστορικό Κοινοβουλευτικό Αρχείο (1843-1967). Βουλή των Ελλήνων [Parliamentary Proceedings (1910-1935) (PP). Historical Parliamentary Archive (1843-1967). Hellenic Parliament]: (1924a) *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Δ' εν Αθήναις Συντακτικής των Ελλήνων Συνέλευσης*, τόμος Α, 134-142 [Proceedings of the Meetings of the Fourth Athens Constitutional Assembly of the Greeks, volume 1, 134-142]; (1924b) *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Δ' εν Αθήναις Συντακτικής των Ελλήνων Συνέλευσης*, τόμος Β, 252-263

[Proceedings of the Meetings of the Fourth Athens Constitutional Assembly of the Greeks, volume 2, 252-263]; (1924c) *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Δ' εν Αθήναις Συντακτικής των Ελλήνων Συνέλευσης*, τόμος Δ, 135-136, 150 [Proceedings of the Meetings of the Fourth Athens Constitutional Assembly of the Greeks, volume 4, 135-136, 150]; (1926) *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Δ' εν Αθήναις Συντακτικής των Ελλήνων Συνέλευσης*, τόμος Ε, 761-796 [Proceedings of the Meetings of the Fourth Athens Constitutional Assembly of the Greeks, volume 5, 761-796].

[40] Pentzopoulos, D. (1962). *The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact on Greece*. Mouton.

[41] Pichou, M. & Kapartziani, C. (2016). Thirty centimetres above the ground: The regulation length for Greek skirts during the dictatorship of General Theodoros Pangalos, 1925-1926. *Clothing Cultures*, 3(1), 55-65. DOI: 10.1386/cc.3.1.55_1

[42] Psomiades, H. J. (1972). The Diplomacy of Theodoros Pangalos 1925-1926. *Balkan Studies*, 13(1), 1-16.

[43] Reuters. (2023, 28 November). *Recent coups in West and Central Africa*. Preuzeto 29. novembra 2023. <https://www.reuters.com/world/africa/recent-coups-west-central-africa-2023-11-28/>

[44] Σωτηρόπουλος, Δ. (2001). *Η κορυφή του πελατειακού κράτους: οργάνωση, στελέχωση και πολιτικοποίηση των ανώτερων βαθμίδων της κεντρικής διοίκησης στην Ελλάδα, 1974-2000*. Ποταμός [Sotiropoulos, D. (2001) The summit of the clientelistic state: organisation, manning and politicisation of the higher ranks of the central government in Greece, 1974-2000 Potamos].

[45] Spasojević, D. (2022). *Grčka: rat za nezavisnost, stvaranje države i preporod nacije* (drugo, dopunjeno izdanje) [Greece: War of Independence, Creation of the State and Rebirth of the Nation (second, revised edition). Čigoja štampa, Institut za noviju istoriju Srbije, Institut za evropske studije, Fondacija „Šaper”.

[46] Starčević, S. & Blagojević, S. (2021). The autonomy of the military profession as a condition for civil and democratic control of the military and the fulfillment of the main social role of the military. *Vojno delo*, 73(3), 121-133. DOI: 10.5937/vojdela2103121S

[47] Σβολόπουλος, Κ. (2019). *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981* (Τρίτη έκδοση). Εστία [Svolopoulos, C. (2019). Greek Foreign Policy 1830-1981 (3rd edition). Estia].

[48] Tanjug. (2023, 1 October). *Gabon mesec dana posle državnog udara* [Gabon one month after the Coup d'état]. Preuzeto 1. oktobra 2023. <https://www.tanjug.rs/svet/politika/52440/gabon-mesec-dana-posle-drzavnog-udara/vest>

[49] Transparency International. (2020). *Government Defence Integrity Index, Country Brief: Greece*. Transparency International - Defence and Security.

[50] Τσουκαλάς, Κ. (2020). *Η Ελληνική Τραγωδία: Από την απελευθέρωση ως τους συνταγματάρχες*. Εκδόσεις Πατάκη [Tsoukalas, C. (2020). The Greek Tragedy: From Liberation to the Colonels. Patakis Publications].

[51] Veremis, T. (1978, Spring). Some Observations on the Greek Military in the Inter-War Period, 1918-1935. *Armed Forces & Society*, 4(3), 527-541.

[52] Βερέμης, Θ. (2000). *Ο στρατός στην Ελληνική Πολιτική: Από την Ανεξαρτησία έως τη Δημοκρατία*. Κούριερ Εκδοτική [Veremis, T. (2000). *The Army in Greek Politics: From Independence to Democracy*. Courier Publishing].

[53] Βερέμης, Θ. (2018). *Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική 1916-1936*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια [Veremis, T. (2018). *Military Interventions in Greek Politics 1916-1936*. Alexandria Publications].

[54] Vines, A. (2024, 15 April). Understanding Africa's Recent Coups. *Georgetown Journal of International Affairs*. Preuzeto 13. maja 2024. https://gjia.georgetown.edu/2024/04/13/understanding-africas-coups/#_ftnref1

[55] Vreme. (1928, 11. mart). *General Pangalos pred anketnom komisijom*, 3 [Vreme. (1928, 11 March). *General Pangalos before the Inquiry Commission*, 3].

S u m m a r y

The article explores the impact of the international security environment on civil-military relations through the example of the dictatorship of General Theodoros Pangalos (1925–1926) as a significant turning point for studying civil-military relations in Greece, which remain deeply influenced by the historical legacy of military dominance over civilian institutions. The core problem identified is the sharp rise in the number of coups in countries exposed to prolonged international tensions inherent in unstable geopolitical regions. Previous studies in this field have mainly focused on internal social dynamics, lacking a deeper and more comprehensive view of the influence of external factors on the shaping, structure, and functionality of relations between civilian and military institutions. The aim of the paper is to investigate, describe, and explain the nature and development of civil-military relations in the context of prolonged international tensions, using a relevant case study. By posing the central question of what consequences these tensions might have on the place and role of the military compared to civilian institutions in a society, the paper also aims to examine the validity of the hypothesis that prolonged external threats to military security of a society lead to the strengthening of military power at the expense of civilian institutions, thereby negatively impacting democracy and democratic processes.

Research methods include critical analysis of various types and sources of data: Greek archival materials (including authentic documents, parliamentary records, legal acts, and political decisions); the Greek daily press as an important information source reflecting the spirit of the times; and the most significant Greek historiographical studies which provide a foundation for a deeper understanding of the international, social, and political circumstances in Greece and its surroundings during the rise and establishment of Pangalos's dictatorship. The discussion includes an analysis of the international security environment and its impact on significant changes in the institutional arrangement and daily practices of civil-military relations. By process-tracing the interaction of three fundamental variables: (1) the international security environment; (2) the legal framework regulating the relationship between civilian and military authorities; and (3) specific actions, procedures, and deeds in the interaction of civilian

and military elites; the paper attempts to illuminate the multifaceted dynamics of these relations. The hypothesis that prolonged tensions cause military intervention in political life is confirmed by the striking historical example chosen as a case study.

The research results indicate that an unfavourable international security environment negatively affects the development of civil-military relations and leads to the rise of a garrison state where the military exerts greater influence on political processes, thereby undermining civilian governance. The lack of civilian expertise in defence, driven by the absence of educational programs and academic studies in this field, has created an asymmetry of knowledge and information in the Greek defence system, hindering a balance between civilian and military structures. Ultimately, the research concludes that the developmental construct of the garrison state is a missing component for a deep understanding of Pangalos's dictatorship, and Harold Lasswell's theory remains relevant and applicable to contemporary aspects of civil-military relations. This research therefore provides new insights into the complexity of civil-military relations in Greece and encourages further examination of the mechanisms and consequences of external influences on internal political dynamics. The historical legacy, including the detrimental effects of the Pangalos's dictatorship, continues to influence the development of functional and sustainable civil-military relations, particularly through a combination of subjective control, civilisation and politicisation of the armed forces, limited parliamentary oversight and lack of civilian expertise.

Keywords: *security, civil-military relations, international relations, international security environment, garrison state, dictatorship, Greece, Theodoros Pangalos, Harold Lasswell.*

© 2025 The Author. Published by Vojno delo (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

